

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра загальної психології і психологічного консультування

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Мотиваційні та особистісні передумови життєвого покликання»**
«Motivational and personal preconditions for a life calling»

Виконав: студент заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Освітня програма Психологія

Савченко Руслан Володимирович

Керівник к.психол.н., доц. Кокоріна Ю.Є.

Рецензент завідувач кафедри філософії, біоетики та
іноземної мови ОНМедУ
професор, д.філос.н. Ханжи В.Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

Захищено на засіданні ЕК № _

протокол № _ від _____ 20__ р.

Оцінка _____ / _____

_____/_____

(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ПОКЛИКАННЯ	
1.1. Розвиток концепцій покликання особистості в науковій літературі	6
1.2. Сучасні дослідження мотиваційного та особистісного компонентів життєвого покликання	13
1.3. Аналіз життєвих позицій особистості.....	24
Висновки до 1 розділу	37
РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЖИТТЄВОГО ПОКЛИКАННЯ	
2.1. Організація дослідження	39
2.2. Методи дослідження	40
Висновки до 2 розділу.....	42
РОЗДІЛ ІІІ. ЕМПИРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЖИТТЄВОГО ПОКЛИКАННЯ	
3.1. Вивчення життєвих позицій та сенсів особистості.....	43
3.2. Вивчення системи покликання особистості.....	50
3.3. Порівняльний аналіз мотиваційних та особистісних компонентів як структур життєвого покликання особистості	60
Висновки до 3 розділу	65
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний суб'єкт опиняється в ситуації свободи, яка розвертає його до складного питання - питання вибору і будівництву свого життя самостійно. У той же час відсутність можливостей для самореалізації та значущої взаємодії з іншими людьми перетворює цю свободу на нестерпну невизначеність і призводить до феномену, який Е. Фромм (1994) назвав «втечею від свободи». Крім того, сучасний світ постійно змінюється, і особистість відчуває труднощі, орієнтуючись у нескінченному потоці подій та інформації. Людина шукає те, що керуватиме нею та підтримуватиме злагодженість у житті, але водночас залишатиме простір для творчості та змін. Таку роль може зіграти покликання особистості.

В останні роки спостерігається відновлення інтересу до концепції покликання серед фахівців у галузях психології, управління та консультування. В багатьох дослідженнях було показано, що відчуття покликання пов'язане з рядом позитивних результатів, отриманих на роботі та в житті загалом (Даффі та Дік, 2013); взаємопов'язане з навколишнім середовищем та постійним вибором, який робить людина протягом всього життя (І.П. Маноха, 2003); розглядається як життєвий шлях самоздійснення людини (Ш.Бюлер, 1980; В.І. Войтко, 1082). Думку українських науковців щодо призначення і його практичного вивчення представляють Н.М. Когутяк, А.В. Массанов, Є.І. Мулярчук, Л.Г. Перетяцько, С.М. Стефурак, М.М. Тесленко і С.П. Тищенко.

Ідея покликання є актуальною для значної частини людей протягом всього їхнього життя: для студентів (Даффі, Дік та Стегер, 2011), працездатних дорослих (Даффі, Аллан та ін., 2013), безробітних (Даффі, Ботт та ін., 2015) та пенсіонерів (Даффі, Торрі та ін., 2017). У той же час спостерігається відсутність у досягненні згоди щодо самого визначення покликання (Майерс, 2013). Ця ситуація свідчить про складність, а також динамічний характер явища покликання (Вжесневські, 2012).

Слід зазначити, що актуальність ідеї покликання та потенційні позитивні результати, які вона може призвести як на індивідуальному, так і на соціальному та організаційному рівні, роблять вивчення особистісного покликання перспективною областю досліджень і практики. До цього часу лише кілька досліджень емпірично вивчали інтервенції, спрямовані на допомогу учасникам визначити сферу свого покликання та підвищити відчуття покликання у їхньої поточної діяльності (Dik, Sargent, & Steger, 2008; Harzer & Ruch, 2016; Dik, Steger, Gibson, & Peisner, 2012).

Ідея вивчення життєвого покликання особливо актуальна для студентів. Дослідження їх можливих покликань може допомогти їм у процесі формування власної ідентичності, професійного становлення або в пошуках та ідентифікації з альтернативними цінностями, способом життя, друзями і партнерами, соціальними групами тощо (La Guardia & Ryan, 2002; Marcia & Archer, 1993).

Об'єкт дослідження – життєве покликання особистості.

Предмет дослідження – мотиваційні та особистісні передумови життєвого покликання особистості.

Мета даної роботи полягає у теоретичному аналізі та емпіричному вивченні ролі мотиваційного та особистісного компонентів як передумов життєвого покликання.

Для досягнення цієї мети передбачається вивчення наступних **завдань**:

1. Проаналізувати погляди науковців щодо вивчення мотиваційні та особистісні передумови життєвого покликання особистості.
2. Емпірично дослідити мотиваційні та особистісні компонентів як структуру життєвого покликання особистості.
3. Вивчити основні складові життєвого покликання особистості.
4. Зробити порівняльний аналіз мотиваційних та особистісних компонентів як структур життєвого покликання особистості.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові методи: узагальнення, аналіз і синтез, методи системно-структурного аналізу літератури з питань теми дослідження;

емпіричні: Коротка шкала покликання (BCS; Dik, Eldridge, Steger, & Duffy, 2012); Шкала реалізації покликання (LCS; Duffy, Bott, Allan, Torrey, & Dik, 2012); Тест сенсожиттєвих орієнтацій (Леонт'єв, 2000); Особиста життєва позиція (Леонт'єв, Шилманська, 2019).

Організація і база проведення емпіричної роботи. Емпіричне дослідження проводилося на online платформі Google Form.

Практична цінність дослідження. Робота виконана в межах наукової тематики кафедри «Психологічні ресурси особистості в умовах викликів сьогодення» (0123U102605). Її практична значущість полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані психологами-консультантами та тренерами в індивідуальному консультуванні з питань кар'єри, а також службами психологічної підтримки.

Структура роботи. Дана наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, та списку літератури, якій складається із 75 джерел. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінках.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ПОКЛИКАННЯ

1.1. Розвиток концепцій покликання особистості в науковій літературі

Поширені сучасні погляди на феномен покликання особистості на Заході вкорінені завдяки християнській традиції. Покликання спочатку розумілося як звернення Бога до певних людей для реалізації певної місії, а в пізнішому християнстві - до людства в цілому як заклик до нового життя у Христі.

Інший погляд на покликання, як на заняття означав відданість/посвяту ізольованому чернечому життю, аж до періоду Реформації. Закорінений у пізній античності, як відмова філософа переслідувати соціальні амбіції, воно еволюціонувало до відмови від самого суспільства в християнстві (Kirschner, 1984). У середні століття присвята свого життя служінню Богу вважалася благороднішою, ніж щоденна праця (Dawson, 2005) [59, 70].

У сучасному католицизмі покликання все ще розуміється перш за все як робота в служінні (Cahalan, 2016).

Під час Реформації ідея покликання розширилася, щоб охопити все життя. Німецький теолог Мартін Лютер вважається однією з ключових фігур цієї трансформації. На його погляди вплинув перехід від аграрно-кріпосницького господарства до розвитку міст і підприємництва. Лютер критикував організацію та принципи католицької церкви і стверджував, що не тільки робота в служінні, але й будь-яка інша професія є божественною (Dawson, 2005). Покликання зі світу перетворилося на покликання до світу, до земного життя. З цієї точки зору всі християни були покликані служити священній місії очищення мирського життя зсередини (McGrath, 1999).

Таким чином, покликання поширилося поза стінами церкви; тепер можна служити Богові, виконуючи свої мирські обов'язки, визначені

соціальним статусом. Ця теза стала основою для протестантської трудової етики та була далі розвинена французьким богословом Жаном Кальвіном. Кальвін та його учні розрізняли універсальне покликання (заклик усіх християн до спасіння) та особисте покликання (заклик до виконання суспільного обов'язку). На відміну від Лютера, Кальвін також визнав зміну покликання, враховуючи, що нова професія дозволить принести більше цінності суспільству. Протестантизм також підтримував ідею абсолютного приречення, що означає, що Бог наперед призначив одних людей до спасіння, а інших - до прокляття; такі чесноти, як працьовитість і подвижництво у виконанні покликання, відрізняли обраних від проклятих. У XVII ст. швидкий розвиток торгівлі як в Англії, так і в Новій Англії надихнув теологів пізнього пуританства додати власну тезу: Бог винагороджував чеснотних людей матеріальним успіхом у їхніх справах, тим самим освячуючи накопичення багатства (Michaelson, 1953). За словами Макса Вебера, ця система переконань відіграла вирішальну роль у формуванні «духу капіталізму» та розвитку сучасного західного суспільства [7, 29].

В епоху Просвітництва ідеї протестантської трудової етики злилися з гуманістичними ідеалами освіти та розвитку людського потенціалу, що сумарно вплинуло на концепцію покликання. У працях тогочасних філософів поняття покликання стало телеологічним і набуло нового змісту щодо досягнення моральної досконалості. Німецький протестантський теолог і філософ Йоганн Йоахім Сполдінг був першим, хто непрямо обговорював концепцію покликання в той період. Сполдінг стверджував, що універсальне людське покликання полягає у вічному щасті, принесеному чеснотами та мораллю. Згодом цю ідею розвинув Іммануїл Кант, який розглядав покликання не лише щодо окремих людей, але й для всього людства [28, 29]. У «Лекціях з етики» він стверджував, що метою людського роду є досягнення моральної досконалості, отриманою через людську свободу, і «отже, призначення людини полягає в тому, щоб досягти своєї найбільшої досконалості за допомогою своєї свободи» [29]. Свобода, за Кантом, приноситься розумом, який позначає незалежність людей від природних

причинно-наслідкових законів. Дозволяючи людям діяти з чистої волі та дотримуватися морального закону, свобода зрештою веде до досконалості. Описуючи чинники, що потрібні для чистої волі, Кант описав три важливі речі: моральну поведінку, виховання розсудливості та розвиток навичок. Він також наголошував на важливості мати не тільки праведну мету в роботі, але й наявність обов'язкових завдань, які змушують працювати. Разом це дозволяє людині знайти мету в мотивації подолання неробства, прояву самодисципліни та досягнення почуття задоволення та самохвалення (Kant, 1997).

У своїх ранніх творах німецький філософ Йоганн Фіхте підтримував ідею Канта про покликання як прагнення до моральної досконалості, але пізніше схилився до християнського розуміння життя. У «Покликанні людини» він наголошував на підпорядкуванні раціональності вірі у виконанні свого покликання в діях, керованих моральністю. Він прийшов до такого висновку після зіткнення з непереборними обмеженнями раціонального мислення. У своїх пошуках послідовного знання, вчений поставив під сумнів кожную думку, намагаючись досягти більшої точності. Основне питання, яке задавав собі Фіхте було пов'язано з ідеєю, що є більшим за знання. Таким стала ідея віри або свідомого прийняття правдивості вірувань, що розвиваються природним шляхом. Отже, саме віра дозволила йому реалізувати своє призначення, а розум служив інструментом для досягнення цієї мети (Фіхте, 1931) [7, 28, 29].

На відміну від Канта та Фіхте, які бачили реалізацію покликання в піднесенні над природою, Г. Гегель стверджував, що сама природа втілює «світовий дух», який прагне «знайти себе - прийти до себе - і споглядати себе в конкретній дійсності» [7, 29, 30], що досягає вершини в свідомості людського розуму. Тобто, людське покликання полягає у виконанні волі світового духу, а індивідуальні бажання, інтереси та вчинки, що сприймаються індивідами як власні, є його втіленням. Таким чином, покликання, за Гегелем, виникло з історичної необхідності, що сприймалася окремими індивідами як власні інтереси та бажання (Hegel, 2009).

У період між XIX і XX ст. ідею покликання стали розглядати по-різному. Разом із зростанням матеріалізму та прагматизму та розвитком науки, деякі філософи відкинули покликання як божественну вказівку. Так, Л. Фейербах стверджував, що не існує такого поняття, як містичне покликання; з його точки зору, мета кожної людини полягала просто в тому, щоб бути людиною, що включало низькі види діяльності, такі як їжа та сон. Що стосується особистих покликань, то Фейербах стверджував, що вони також існували, але також не мали нічого спільного з надприродними силами і були просто заняттями, які люди обирали відповідно до своїх схильностей і характеру [51]. Дж. Дьюї також дав світські визначення як універсального, так і особистого покликання. Для нього універсальне покликання кожного полягало в інтелектуальному та моральному зростанні. Особисте покликання - це спосіб дій у житті людини, який вона вважала важливим через його наслідки та цінність, яку цей спосіб міг принести іншим людям. У той час як покликання, згідно з Дьюї, може і повинно охоплювати різні сфери життя та інтереси, воно потребує максимально задіяти свої здібності та систематизувати досвід, факти та інформацію, яку людина накопичила за життя [51, 56].

Інший підхід до покликання розвинувся в цей же період в Америці завдяки двом основним факторам. Відбувся бум можливостей роботи в міських промислових центрах, і в поєднанні зі значним зростанням професійної мобільності вони допомогли створити попит на послуги професійного консультування, що, у свою чергу, породило розвиток нової дисципліни під назвою «вокофі». Вокофери використовували методику, розроблену Лізандером С. Річардсом (1881) для допомоги своїм клієнтам, переважно з робочого класу, знайти роботу, яка відповідала б їхнім навичкам і потребам в новій економіці. Такий підхід ще більше обмежував поняття покликання, зводячи його до простої зайнятості, позбавленої будь-якого особливого сенсу і не охоплюючи інших сфер життя (Myers, 2013).

Очікувано стрімкий розвиток прагматизму та посилення секуляризації викликали гостру контрреакцію в суспільній думці. У літературі такою

квінтесенцією був С. К'єркегор та його учні. К'єркегор критикував Гегеля за те, що він розглядав віру лише як початковий крок до вищого рівня філософського знання. Віра, згідно К'єркегору, може бути вищим покликанням, просуваючись далі за базові моральні принципи (Kierkegaard, 1983). У своєму циклі праць «Повчальні бесіди в різних духах» він продемонстрував обмеженість етичного поняття покликання, а також схильність людей до систематичного ухилення від свого справжнього християнського покликання, яке нерозривно пов'язане зі стражданням. К'єркегор також вважав, що після Реформації поняття покликання втратило свій початковий зміст і деградувало до егоїстичного прагнення до матеріального успіху (Nelson, 2006). Те саме стосувалося і його колеги-філософа Фрідріха Ніцше, який вважав самопізнання головною екзистенційною трудностю. Для нього розпізнавання істинного «я», відсторонення від натовпу, було головною метою людини (Ніцше, 1913). Подальшу відповідь на ці запитання дав К. Ясперс, який назвав вищу форму самопізнання «екзистенцією» - нескінченний потенціал, можливість, що реалізується в акті вибору, який призводить її до існування або розчиняє її в ніщо. Екзистенцію неможливо зрозуміти ні за допомогою емпіричних досліджень, ні за допомогою онтологічних і етичних доктрин, але її можна досягнути через переживання прикордонних ситуацій, таких як смерть і страждання, або через екзистенційне спілкування в інтимних, близьких, автентичних стосунках з іншим (Salamun, 2006).

Протягом ХХ ст. покликання продовжувало розвиватися. Хосе Ортега-і-Гассет розглядав поняття покликання як синонім долі. Він наполягав на тому, що кожна людина - це життєвий проект, який чекає на реалізацію, створений перед усіма ідеями людського розуму та кожним рішенням людської волі. Спроба діяти проти свого проекту призводить до підміни, фальсифікації життя, страждань, а життя за своїми проектами приносить радість. Розпізнавання власного проекту вимагає зусиль, подолання викликів і опору. За відсутності викликів, у безпеці та коли легких можливостей багато, «Я» залишається нереалізованим [35, 52, 54].

У другій половині ХХ ст. соціологи та соціальні філософи намагалися пояснити феномен покликання в раціональних, а не екзистенційних термінах і ввести його в науковий дискурс. У цьому ключі П. Бурдьє поставив концепцію покликання в контекст соціальних взаємодій і дослідив роль інших людей у формуванні покликання. Він стверджував, що діяльність людини є результатом взаємодії її суб'єктивного покликання, тобто того, для чого вона відчувала себе народженою, і її об'єктивної місії, або того, що очікують від неї інші люди, тобто між тим, як їх сформувала історія, і тим, що вона вимагає від них. Якщо ці вектори односпрямовані, вони змушують людину відчувати, що вона знаходиться в правильному місці, роблячи те, що вона мала робити. Інакше, з меншою радістю, у слухняній впевненості, що нічого іншого зробити неможливо, вони піддаються думці, що вони народжені робити те, що вони роблять (Бурдьє, 1980).

У ранній психології ідею покликання можна знайти в основному у філософських роздумах психоаналітичних, екзистенціалістських і гуманістичних школах.

Е. Фромм стверджував, що, хоча людство вирішило проблему виробництва, питання про мету людського життя залишилося без відповіді. Він наголосив, що мета людини - це залишатися живою істотою, реалізуючи свій потенціал, наданий природою, і розвивати свою особистість (Fromm, 2013). Фромм постулював, що людина сама є центром свого всесвіту та сенсом свого існування, без інших значень, таких як політичні ідеології, які претендують на більшу важливість, ніж її самореалізація [2, 35, 52]

К. Юнг використав поняття покликання в контексті розвитку особистості та визначив його як «ірраціональний фактор», який спонукає людину шукати та діяти відповідно до того, що вона знайшла. Юнг також згадав дві умови, які зробили цю зміну можливою: гостра причинна необхідність (така констеляція «внутрішніх або зовнішніх фатальностей», яка не залишає жодного шансу мислити і діяти так, як звикли) і свідоме моральне рішення відвернутися від стада і йти власним шляхом.

З іншого боку, В. Франкл стверджував, що кожна людина має власне покликання (або місію) виконувати певне життєве завдання. У цьому сенсі кожна людина незамінна і кожне життя унікальне. Він також підкреслив, що життя змушує людину визначати сенс свого життя; це спонукає її взяти на себе відповідальність за існування, яке вона ведемо. Він бачив потребу в сенсі як основну мотиваційну силу, проте її незадоволення може призвести до екзистенційного вакууму, викликаючи невроз (Frankl, 2006).

А. Маслоу розглядав почуття покликання як аспект самореалізації. Він стверджував, що всупереч переконанням багатьох гуманістичних та екзистенційних психологів, задоволення всіх базових потреб не забезпечує автоматичного вирішення питань ідентичності, системи цінностей, сенсу та покликання в житті, які він розглядав як додаткові, окремі життєві завдання, що виходять за межі задоволення основних потреб (Maslow, 1954). Описуючи самоактуалізованих індивідів, Маслоу стверджує, що вони завжди віддані дорогоцінній справі поза собою, «деякому покликанню чи покликанню в старому розумінні, священницькому сенсі» [2, 4, 6, 11]

Інший погляд на покликання можна зустріти в працях Л. Виготського, який ототожнював його з професією, вважаючи його вищою здатністю до певної професії [2,17, 35].

Отже, емпіричне дослідження ідеї покликання є відносно новим, але одне з проривних досліджень було проведено в 1985 р. Беллахом, Медсенном, Салліваном і Тіптоном. Їхня мета полягала в тому, щоб провести соціологічне дослідження життя американців й дослідити яку роль відіграє робота в розробці сенсу життя. Після завершення цього дослідження вони дійшли висновку, що існують три відмінні орієнтації на роботу: робота, кар'єра та покликання. Робота як робота розглядалася як засіб заробітку грошей та отримання інших матеріальних винагород, а також як відчуття безпеки та економічного успіху. Як кар'єра, вона розглядалася як джерело самоповаги, що відображає професійний прогрес і досягнення та приносить відчуття соціального успіху, влади та компетентності. На відміну від роботи та кар'єри, робота як покликання розглядалася не як засіб досягнення інших

цілей, а як ціль сама по собі – невід’ємна частина життя та шлях до служіння загальному благу. Подальші емпіричні дослідження феномену покликання були згодом натхненні результатами цього дослідження.

В даний час існує кілька концепцій покликання і відповідних засобів її дослідження. Незважаючи на те, що вони наголошують на різних аспектах покликання (трансцендентний характер, пристрасть до сфери покликання), усі вони сходяться в розгляді мети як головного компонента сенсу покликання. Цікаво, що компоненти, які вважалися невід’ємною частиною покликання в недалекому минулому (тобто моральний обов’язок і релігійна основа), майже не присутні в сучасних емпіричних дослідженнях (Myers, 2013). Це може бути ознакою реальних культурних змін у суспільстві в бік секуляризації та індивідуалізації, як припускав Баумайстер (1991). Однак це також може бути спричинено переважаючою поточною парадигмою, яка обмежує сферу дослідження (Myers, 2013).

Як зазначено Баумейстером (1991) і Елангованом, Піндером та Макліном (2010), класичне уявлення про покликання, яке виникало з релігійного контексту і ґрунтувалося на ідеях долі та морального обов’язку, перетворилося в сучасне уявлення, орієнтоване на самореалізацію і особисту пристрасть. Наразі існують кілька пов’язаних концепцій і відповідних шкал вимірювання. Яден і Ньюберг (2015) розрізняють чотири підходи до розуміння покликання: покликання як орієнтація на роботу; покликання як трансцендентний заклик; покликання як придатність до певного виду роботи; покликання як досвід. Бундерсон і Томпсон (2009) також вказують на класичний підхід до розуміння покликання як божественної директиви і підхід до покликання як страсті до певної сфери. Отже, обсяг досліджень щодо поняття «покликання» продовжує зростати, але все ще відсутній консенсус щодо його визначення [55, 56].

1.2. Сучасні дослідження мотиваційного та особистісного компонентів життєвого покликання

Неокласичний підхід до покликання базується на вірі в придатність людини до певного виду роботи, іноді включаючи переконання в тому, що людина призначена для цієї роботи і має моральний обов'язок її виконувати (Yaden & Newberg, 2015). Бандерсон і Томпсон (2009) визначають покликання як місце в професійному розподілі праці в суспільстві, яке людина відчуває, що їй судилося зайняти завдяки особливим дарам, талантам і/або унікальним життєвим можливостям. Вони провели дослідження на вибірці доглядачів зоопарку та виявили, що почуття покликання, з одного боку, культивує сильну професійну ідентифікацію, відчуття трансцендентного значення, важливості професії, а з іншого боку, призводить до загостреного почуття обов'язку, особисті жертви та пильність (Bunderson & Thompson, 2009). Кількісні дослідження в рамках неокласичного підходу є досить рідкісними, тому що опитувальник, розроблений Бандерсоном і Томпсоном (2009), є специфічним для утримувачів зоопарку, і немає інструментів вимірювання, які б відповідали іншим контекстам. Проте ідея придатності людини до певного виду роботи, а також обов'язку регулярно виникає в якісних дослідженнях покликань серед студентів коледжів у США (Hunter, Dik, & Banning, 2010) та Китаї (Zhang, Dik et al. , 2015), психологів-консультантів (Duffy, Foley та ін., 2012), працюючих матерів (Oates, Hall, & Anderson, 2005; Sellers та ін., 2005), молодих лікарів та інтернів в Індії (Nath, 2016) [35, 49, 51, 56].

Підхід до покликання як робочої орієнтації сходить до соціологічного дослідження життя американців, проведеного Беллахом, Медсенном, Салліваном і Тіптоном (1985), яке виявило три робочі орієнтації: робота, кар'єра та покликання.

Слідуючи концепції, що робота як покликання є самоціллю, приносить відчуття наповнення та сприймається як суспільно значуща, Wrzesniewski, McCauley, Rozin і Schwartz (1997) розробили анкету «Робота-життя» (WQL) і використали її для виконання одного з перших емпіричних досліджень - покликання поза релігійним контекстом. Анкета містить три параграфи, що описують три робочі орієнтації, і респонденти

повинні оцінити, наскільки кожен параграф характеризує їх підхід до роботи за шкалою від 0 (зовсім не схожий на мене) до 3 (дуже схожий на мене).

В межах цієї структури Wrzesniewski та Dutton (2001) також розробили концепцію створення робочих місць; процес, який дозволяє наповнити поточну роботу додатковим значенням через модифікацію завдань, когнітивну переоцінку або зміну меж стосунків. Автори стверджують, що люди з різними робочими орієнтаціями використовують різні стратегії створення роботи. Leana, Appelbaum і Shevchuk (2009) провели дослідження на вибірці вчителів і асистентів у дитячих садках і виявили, що ті, хто займався творчістю колективно, частіше сприймали свою роботу як покликання, ніж ті, хто займався творчістю індивідуально. В своїх працях Естеведс і Лопес (2016) також виявили, що відчуття покликання може бути як причиною, так і наслідком роботи. У їх вибірці португальських медсестер деякі почали сприймати свою роботу як покликання в результаті подолання збільшення робочого навантаження та труднощів через формування роботи. На додаток до створення робочих місць Берг, Грант і Джонсон (2010) ввели поняття творчих робіт у вільний час або залучення до діяльності, пов'язаної з телефонними зв'язками, поза роботою, коли поточна робота не відповідає покликанню.

Трансцендентний підхід впливає з філософських і релігійних традицій, де джерело покликання розташоване за межами «я». У психології це було реалізовано Діком і Даффі (2009). Вони визначають покликання як «трансцендентний заклик, який сприймається як вихідний за межі самого себе, підійти до певної життєвої ролі таким чином, щоб продемонструвати або отримати відчуття мети чи значущості, і в якому орієнтованість на цінності та цілі є основними джерелами мотивації» [58, 60]

У співпраці з Елдріджем і Стегером було розроблено два інструменти для вимірювання відчуття покликання: Анкета покликань (CVQ) і Коротка шкала покликань (BCS; Dik, Eldridge, Steger, & Duffy, 2012). Пізніше була додана ще одна шкала під назвою Living Calling Scale (LCS) (Duffy, Allan, &

Bott, 2012). CVQ складається з 24 тверджень, які респонденти повинні оцінити за шкалою від 1 (зовсім не схожий на мене) до 4 (дуже схожий на мене). Твердження поділяються на три групи відповідно до трьох компонентів покликання: трансцендентний заклик, значення, просоціальна орієнтація (Dik, Eldridge, Steger, & Duffy, 2012). BCS вимірює наявність виклику і пошук по ньому; він складається з чотирьох тверджень (наприклад, «Я маю покликання до певної роботи»), які оцінюються за шкалою від 1 (зовсім не схожий на мене) до 5 (дуже схожий на мене) (Dik, Eldridge, Steger і Даффі, 2012). LCS включає шість тверджень (наприклад, «Я зараз працюю на роботі, яка тісно пов'язана з моїм покликанням», «Я постійно живу за своїм покликанням»), які слід оцінювати за шкалою від 1 (зовсім не згоден) до 7 (повністю згоден) (Даффі, Аллан і Ботт, 2012). В інструкціях для BCS і LCS не вказано, що таке виклик, це залишається на розсуд учасників [58, 59, 60].

Міжкультурну валідність усіх трьох шкал було перевірено на зразках у США та Індії (Autin, Allan, Palaniappan, & Duffy, 2016). Результати були подібними на підшкالی присутності покликання CVQ, однак були виявлені деякі розбіжності в пошуку підшкали покликання, а також на BCS і LCS, що вказує на наявність культурно зумовлених відмінностей у концепції покликання. Крім того, в індійській вибірці виявлено значну кореляцію між присутністю та пошуком покликання. Автори вказують, що подібна закономірність була виявлена в дослідженні присутності та пошуку сенсу життя на американських та японських вибірках (Steger, Kawabata, Shimai, & Otake, 2008). Японські респонденти не проводили чіткої різниці між присутністю та пошуком сенсу. Автори припускають, що такий результат можна пояснити відмінностями між колективістською та індивідуалістичною культурами. Колективістські культури характеризуються діалектичним і циклічним мисленням, тоді як індивідуалістичні культури схильні до аналітичного та лінійного мислення.

Hagmaier і Abele (2012) розробили іншу концепцію покликання, яка також включає трансцендентну керівну силу. Окрім цього, їхня концепція

включає ще два виміри покликання, один із яких – ідентифікація та відповідність людині-середовищу та інше – це сенс, значення та поведінка, керована цінностями. Для вимірювання сенсу виклику автори запропонували Multidimensional Calling Measure (MCM), що складається з дев'яти тверджень, розділених на три групи відповідно до параметрів виклику, які респонденти оцінюють за шкалою від 1 (зовсім не згоден) до 6 (повністю згоден). MCM був додатково використаний у поздовжньому дослідженні, яке показало, що узгодженість між ідеальним і реальним Я, а також орієнтація на залучення опосередковують зв'язок між викликом і задоволенням від життя (Hagmaier & Abele, 2015).

Бандерсон і Томпсон (2009) порівняли традиційні та сучасні концепції покликання та з'ясували, що якщо в традиційних концепціях пошук покликання та його реалізація є моральним обов'язком перед суспільством, то в сучасних концепціях вони є способом самореалізації та особистого щастя і, згідно з Баумайстером (1991), стає «обов'язком перед собою». Згідно з цим підходом, Доброу та Тості-Харас (2011) визначають покликання як всепоглинаючу, значущу пристрасть, яку люди відчувають до володіння. Для вимірювання вони придумали Calling Scale (CS). Анкета складається з 12 тверджень, які респонденти оцінюють за шкалою від 1 (зовсім не згоден) до 7 (повністю згоден). Валідність і надійність були перевірені на вибірці з 1500 осіб в ході чотирьох лонгітюдних досліджень за участю музикантів, художників, бізнесменів і менеджерів. У всіх чотирьох зразках оцінка CS позитивно корелювала з такими параметрами, як залученість, внутрішня та зовнішня мотивація, релігійність, самоефективність та іншими (Dobrow & Tosti-Kharas, 2011). У дослідженні музикантів, яке тривало 11 років (Dobrow Riza & Heller, 2015), було виявлено, що почуття покликання, розвинуте в підлітковому віці, було сильнішим провісником продовження музичної кар'єри, ніж уявні та об'єктивні здібності та зовнішній тиск з боку батьків і вчителів. Крім того, покликання було пов'язане з вищими сприйнятими здібностями, що також сприяло музичній кар'єрі, незважаючи на сильну конкуренцію [63, 64, 65].

У контексті експериментального підходу до виклику Яден і Ньюберг (2015) визначають це як глибоко значущі тимчасові психічні стани, які містять одкровення чи директиву, яка, здається, надходить з-за меж себе. Вони стверджують, що сенсорні елементи (такі як бачення, голоси, відчуття присутності) дозволяють віднести досвід до категорії релігійних, духовних, містичних переживань (РСМЕ). Автори також висувають припущення щодо нейропсихологічних процесів, які можуть бути основою для досвіду покликання. Досліджень з цього питання було мало; на основі наявних досліджень можна припустити, що цей досвід пов'язаний із придушенням свідомого, вольового мислення; підвищена активність певних структур лобової кори, пов'язана з фокусуванням на об'єкті; або, навпаки, знижена активність у цих сферах, пов'язана з відчуттям, що щось приходить з-за меж себе. Це ж відчуття, ймовірно, пов'язане зі зміною активності сенсомоторних зон у поєднанні з скроневими і тім'яними частками. Крім того, оскільки виклики часто супроводжуються сильними емоціями, вони також можуть бути пов'язані з активністю лімбічної системи (Yaden & Newberg, 2015).

Виклик як досвід також обговорюється в кількох феноменологічних дослідженнях. Конклін (2012) вивчав досвід виклику проникливості та дотримання його серед професіоналів із захисту навколишнього середовища. Він зазначив, що особи долучилися до цієї професії завдяки глибокому інтересу до природи, який виник у них ще в дитинстві. Реалізація покликання для них була пов'язана з досягненням особистої цілісності в житті, праці, стосунках і духу через інтеграцію їхніх установок, цінностей і активності у вирішенні однієї з найважливіших проблем, з якою стикається людство. Ан, Дік і Хорнбек (2017) феноменологічно дослідили процес зміни професії в результаті розкриття покликання. Вони стверджують, що для респондентів шлях до пошуку покликання пролягав через глибоке самодослідження та усвідомлення викликів життя, розкриття власних альтруїстичних мотивів та прагнення до внутрішнього задоволення. Вони описали своє покликання як частину своєї ідентичності,

джерело самореалізації та спосіб служіння загальному благу. Вони описали реалізацію свого покликання як процес, а не одну подію, додавши, що це принесло відчуття блаженства.

Ернандес, Фолі та Бейтін (2011) вивчали досвід релігійного покликання на вибірці християн-католиків. Для них покликання являло собою процес, пов'язаний з їхніми стосунками з Богом, який розгортався протягом усього їхнього життя і якому допомагала молитва і підтримка з боку інших. Часто розкриття покликання відбувалося під час періоду сумнівів у їхній вірі, коли віра відновлювалася. Розпізнавання їхнього покликання вплинуло на їхнє емоційне життя та сімейні стосунки як позитивно, так і негативно. Коллінз (2004) досліджував значення, яке вчителі недільних баптистських церковних шкіл вкладають у поняття покликання. Він зазначив, що покликання до них є багатограним явищем, яке виникає в результаті поєднання життєвих подій і особистих одкровенень, і перерахував кілька перспектив, згаданих учасниками дослідження: безпосереднє спілкування з Богом, спілкування з Богом через інших людей, події, керовані Богом, відповідь на інші потреби людей, обдарованість і талант, особисті потреби, інтереси та бажання.

Основним завданням, з яким зіткнулися дослідники, є розробка єдиної концепції покликань або таксономії покликань (Dik & Shimizu, 2019). За словами Даффі, Отіна, Аллана та Дугласа (2015), використання різних концепцій і інструментів вимірювання створює хаос у дослідженнях, що призвело до проведення дослідження на вибірці з 897 працюючих дорослих для аналізу та порівняння п'яти інструментів для вимірювання покликання: Анкета робочого життя (WLQ), Коротка шкала покликань (BCS), Анкета покликань і професій (CVQ), Шкала покликань (CS), Багатовимірна оцінка покликань (MCM). Вони прийшли до висновку, що загалом різні інструменти вимірюють одну основну конструкцію, але відрізняються в деталях. Крім того, кластерний і таксометричний аналіз Шімізу, Діка та Коннера на вибірці з 588 студентів бакалаврату показав, що відмінності в досвіді покликання полягають у розмірній прихованій

структурі покликань, а не в окремих їх типах. Тому вони припустили, що покликання — це багатовимірна конструкція, яка проявляється по-різному залежно від особистих характеристик індивідів. Автори також визначили два кластери осіб, які дуже схожі на групи, запропоновані Hirschi (2011): ті, хто схвалює цінності роботи та самовдосконалення, і ті, хто схвалює цінності релігії та просоціальної роботи [58, 60].

Таким чином, можна відмітити, що існує основна концепція покликання, яка може сприйматися дещо по-іншому, але незмінно наповнює життя сенсом і метою.

Одним з аспектів виклику, який є предметом обговорення серед дослідників, є його джерело або те, як люди усвідомлюють, що певне володіння є їхнім покликанням. Vaumeister (1991) розрізняв зовнішні та внутрішні джерела; зовнішні включають націю, суспільство, сім'ю та Бога, тоді як внутрішні пов'язані з самореалізацією та означають, що внутрішня природа індивідів закликає їх до певних занять. За словами Майєрса (2013), оскільки джерел може бути більше одного, завдання полягає не в тому, щоб знайти основне, а в тому, щоб проаналізувати, як різні джерела впливають на інтерпретацію викликів і поведінку людей. Щоб вирішити цю проблему, Даффі, Аллан, Ботт і Дік (2014) дослідили на вибірці працюючих дорослих три джерела покликання: трансцендентне покликання, доля та відповідність особистості роботі. Більшість респондентів (49%) обрали придатність, 20% — доля, 19% — трансцендентний виклик, 12% — інше. Автори не виявили суттєвих відмінностей між трьома групами ні в соціально-демографічному профілі, ні в ступені життєвого покликання та задоволеності роботою та життям (четверта група не була включена в аналіз через велику різноманітність відповідей). Єдина відмінність полягала в тому, що в групі «доля» низький рівень життя за своїм покликанням асоціювався зі значно меншою задоволеністю життям, ніж в інших групах. Автори, посилаючись на дослідження людей, які вірять у долю, припускають, що це було пов'язано з їхньою схильністю менш гнучко підходити до здійснення свого покликання, викликаного

переконанням, що вони не можуть впливати на своє життя. Таким чином, сучасні дослідження свідчать про те, що джерело виклику істотно не впливає на його здійснення та самопочуття.

Не всі дослідники визначають покликання як суто професійну діяльність. Дік і Даффі (2009), наприклад, мають на увазі виконання певної життєвої ролі. Dobrow і Tosti-Kharas (2011) звертаються до сфери, яка може включати не лише професійну діяльність, а й волонтерство, сім'ю або більш абстрактні поняття, такі як соціальна справедливість і здоров'я. Водночас переважна більшість досліджень, у тому числі проведених вищезгаданими авторами, зосереджена на викликах у професійному середовищі. Крім того, у своїй пізнішій роботі Даффі та Дік (2013) запропонували нову концепцію покликання, яка відрізняється від їхньої попередньої концепції (Дік та Даффі, 2009) і зосереджена на роботі. Вони визначили підхід до роботи, який відображає віру в те, що кар'єра є центральною частиною ширшого відчуття мети та сенсу життя та використовується, щоб допомагати іншим або певним чином просувати загальне благо [58, 57, 60].

Такий стан речей не є новим. Згідно з Berkelaar and Buzzanell, (2015), з часів Джона Кальвіна покликання пов'язувалося переважно з оплачуваною роботою. Вони також стверджують, що домінуючий дискурс про те, що робота має бути покликанням, а покликання має реалізовуватися лише через роботу, робить покликання засобом соціального та організаційного контролю та знецінює внесок людей, які актуалізують свої покликання в інших сферах або роблять це поза різні мотивації.

Дослідження Берга, Гранта та Джонсона (2010) продемонструвало, що коли люди не можуть реалізувати свої покликання в поточній роботі, вони прагнуть змінити її таким чином, щоб вона краще відповідала до своїх покликань або жити своїми покликаннями під час дозвілля. Хантер, Дік і Баннінг (2010) у своєму якісному дослідженні на вибірці студентів коледжу виявили, що покликання охоплює різні життєві ролі, а не лише роботу. Нарешті, деякі дослідження вивчали покликання в певній сфері поза

роботою: виховання дітей. У двох дослідженнях вивчалися подвійні покликання працюючих матерів до роботи та виховання дітей (2005). Усі учасники вважали баланс між професійним і материнським покликанням складним, але відчуття покликання допомогло їм з цим впоратися. Крім того, феноменологічне дослідження подвійних покликань на вибірці з 11 працівниць-християнок показало, що вони визначали своє робоче покликання в класичній християнській манері, як дану Богом схильність до певної професійної ролі, тоді як їхнє материнське покликання розглядалося більше як відданість своїм дітям (Sellers et al., 2005).

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що хоча більшість досліджень стосується покликань у професійному середовищі, саме явище не повинно обмежуватися сферою роботи та може проявлятися в інших сферах життя, а також охоплювати життя в цілому.

Іншим аспектом, який не викликає розбіжностей у дослідників, є динамічний характер покликання. Учасники якісного дослідження (Duffy, Foley, Raque-Bogdan та ін., 2012) зазначили, що їхні стосунки з покликанням змінилися з часом. Лонгітюдне дослідження, проведене Dobrow (2013) на вибірці музикантів-аматорів, показало, що після семи років почуття покликання впало приблизно до однакового рівня серед усіх учасників дослідження, незалежно від початкового рівня. Дік і Даффі (2012) у своєму путівнику з пошуку покликання попереджають читачів, що воно може змінюватися протягом їхнього життя.

Інша сторона динамізму покликання - його спрямованість на дію. Елангован, Піндер і Маклін (2010) відзначили у своєму огляді досліджень про покликання, що воно завжди наголошує на виконанні, а не просто на бутті. Відповідно, вони ставлять дію в основу своєї концепції та визначають покликання як курс дій у досягненні просоціальних намірів, які втілюють конвергенцію відчуття індивіда до того, що він або вона хоче робити, повинен робити і насправді робить [52, 60]. Праскова, Крід і Худ (2014) також стверджують, що розвиток і прагнення до покликання передбачає

особисту свободу волі, або орієнтацію на цілі, а також самомотиваційні та адаптаційні процеси та дії, спрямовані на досягнення цих цілей.

У той час як більшість досліджень вивчають наслідки виклику для роботи та життя, лише деякі зосереджені на процесі його розвитку (Zhang, Hirschi, Herrmann, Wei, & Zhang, 2016). Dobrow (2013) провів лонгітюдне дослідження музикантів протягом семи років. Дослідження показало, що поведінкова залученість і соціальна підтримка призвели до більш високого рівня викликів на ранньому етапі, в той час як ні сприйняті, ні об'єктивні здібності не були пов'язані з викликами на будь-якому етапі. Низка досліджень вивчала зв'язок покликання з різними змінними кар'єрного розвитку. Hirschi та Herrmann (2013) з'ясували, що ясність кар'єрних цілей, а також більше планування кар'єри призвели до підвищення почуття покликання з часом. Даффі, Дуглас, Отін і Аллан (2014) також показали, що професійна чіткість передбачила покликання. Крім того, було встановлено, що сенс життя передбачає наявність покликання (Duffy et al., 2011; Duffy, Douglass, Autin, & Allan, 2014), а сенс роботи передбачає покликання життя з часом (Duffy, Allan, Autin, & Douglass, 2014).

Питання про те, що називається розпізнаванням, також розглядалося в кількох якісних дослідженнях. Деякі учасники відчули глибокий інтерес до певної сфери в ранньому дитинстві, який переріс у відчуття покликання, до якого вони прагнули все життя (Bunderson & Thomson, 2009; Conklin, 2012). Проте виявляється, що більшість учасників дослідження відкрили своє покликання пізніше в житті. У дослідженні Френча та Домена (2010) виявлено, що покликання з'являється через вплив зайнять, тобто діяльності людини. Їх відкриттю та розвитку сприяла підтримка з боку інших, а також такі особисті якості, як ініціативність і стійкість. Nath (2016) проаналізував наративи індійських молодших лікарів і виявив, що покликання розвивалося як до початку роботи, так і після завдяки родинній спадщині, визнанню таланту та осмисленості праці. Haney-Loehlein, McKenna, Robie, Austin та Ecker (2015) досліджували досвід лідерів, які самовизначили себе, що призвело до сприйняття роботи як покликання. Учасники згадали про

широкий спектр «спрацьовуючих факторів», включаючи нещастя та можливості, слова іншого, мрії та бачення, з якими можна зіткнутися в різних контекстах, таких як робота, освіта, волонтерство та релігійне середовище.

Розвиток покликання в молодших групах залишається маловивченим. Деймон (2008) у своїй книзі про розвиток у підлітків почуття мети стверджує, що хоча школам і коледжам вдається навчати базовим навичкам і відкривати для молоді різноманітні ідеї і культурні розуміння, їм не вдається скеровувати учнів до корисного та змістовного життя. За словами Деймона, шлях до мети починається з надихаючого спілкування з людьми за межами найближчих родичів і побачення цілеспрямованих людей на роботі. Далі молода людина переживає два моменти одкровення: по-перше, що у світі є щось важливе, що потрібно виправити чи покращити, і по-друге, що вона може зробити свій внесок і змінити ситуацію. Потім за підтримки найближчих родичів молода людина робить перші спроби досягти визначеної мети та набуває нових навичок. Зі збільшенням практичної ефективності вони стають більш оптимістичними та впевненими щодо прагнення та віддані цьому в довгостроковій перспективі. Зрештою, отримані навички та сильні сторони переходять в інші сфери життя. Duckworth (2016) додає, що пошук пристрасті для молодої людини — це не миттєве відкриття, а процес, який може зайняти значний час і базується на взаємодії із зовнішнім світом і підтримці інших.

1.3. Аналіз життєвих позицій особистості

Компонент покликання, який є частиною всіх концептуалізацій, - це значення. Покликання наповнює професійну чи будь-яку іншу діяльність людини змістом. Численні дослідження постійно демонструють зв'язок між покликанням і сенсом життя (наприклад, Dik, Sargent, & Steger, 2008; Duffy & Sedlacek, 2010; Duffy, Torrey et al., 2016). Подібним чином питання значення

неодноразово виникає в якісних дослідженнях (наприклад, Oates, Hall, & Anderson, 2005; Zhang et al., 2015; Nath, 2016).

За Леонтьєвим (2017), значення не можна концептуалізувати як рису чи стан; його також не можна визначити як афективний чи когнітивний феномен. Леонтьєв (2017) концептуалізував значення як багатовимірну конструкцію з феноменологічними (експериментальними), поведінковими (конативними) та онтологічними (не одразу сприйнятими) аспектами. Феноменологічний аспект значення представляє спосіб, у який люди сприймають значення емоційно чи когнітивно. Поведінковий аспект відображає роль сенсу в регуляції дій. Онтологічний аспект узгоджується з джерелами значення, пов'язаними з контекстом, його властивою здатністю зв'язувати нас із чимось у світі. Ближчий погляд на різні концептуалізації покликання та його відмінні риси показує, що воно має ті самі аспекти, що й значення: відчуття покликання (експериментальне), покликання домагатися (поведінкове) та покликання розрізняти (онтологічне).

Мартела та Стегер (2016) розрізняють три аспекти осмисленого життя: узгодженість (життя має сенс), мета (наявність цілей і напрямок у житті) і значимість (життя, яке варте того, щоб його прожити). Знову ж таки, цей опис відповідає досвіду людей із покликанням. Також здається, що смислове значення є найгострішим у тій сфері, яку вони сприймають як покликання. У цьому сенсі покликання є об'єктом життя найвища концентрація сенсу.

Франкл та його послідовники стверджують, що потреба відчувати сенс свого життя є відмінною рисою людського психологічного функціонування, а пошук сенсу є фундаментальною мотивацією (Frankl, 1986). Таким чином, пошук покликання може бути формою пошуку сенсу.

В останні роки фокус досліджень покликання перемістився від традиційного релігійного до світського розуміння покликання, в якому воно проявляється як джерело самореалізації та сенсу. Поки що не ясно, чи це відображає лише коливання в академічних інтересах дослідників, чи більш загальний культурний зсув у бік секуляризації покликання. У дослідженні Штегера, Пікерінга, Шина та Діка (2010) автори показали, що зв'язок між

покликанням і задоволенням від життя був опосередкований сенсом, а не релігійністю. Даффі, Аллан і Ботт (2012) також виявили, що релігійність не зменшує зв'язку між покликанням і задоволенням від життя. Проте деякі дослідники (наприклад, Myers, 2013; Dalton, 2001) закликають пам'ятати про релігійне коріння ідеї покликання, а також враховувати важливу роль, яку релігія все ще відіграє в житті значної частини населення. Це твердження підтверджено доказами кількох досліджень. Холл, Буркхолдер і Стернер (2014) показали, що духовне благополуччя передбачало відчуття покликання в групі з 415 студентів-консультантів. Hirsbrunner та колеги (2012) також виявили зв'язок між сприйняттям студентами соціальної роботи своєї роботи як покликання та їхньою духовністю. В іншому дослідженні духовне покликання до роботи було суттєво пов'язане з емоційною відданістю та задоволенням від роботи та опосередковувало зв'язок між надійною прихильністю до Бога та емоційною відданістю (Kent, Bradshaw, & Dougherty, 2016). Доллахайт, Маркс, Кір, Льюїс і Стоукс (2017) у своєму якісному дослідженні релігійного покликання, зосередженого на ідентичності, серед батьків молоді виявили, що вони відчували покликання бути прикладом, автентичним і послідовним; надавати дітям підтримку, любов, допомогу; і навчати своїх дітей релігійним цінностям, традиції віри та важливості релігійної ідентичності.

Підводячи підсумок, можна сказати, що є неоднозначні докази щодо зв'язку покликання, духовності та релігійності. Хоча ідея релігійного/духовного покликання є помітною для деяких людей, інші бачать у ньому світську концепцію. Знову ж таки, ці висновки свідчать про те, що покликання є складним і багатогранним явищем, релігійні корені якого та поточний зв'язок з релігією та духовністю можуть бути роз'єднані в майбутніх дослідженнях.

Згідно з теорією самодетермінації, внутрішня мотивація є одним із типів мотивації, які відрізняються за механізмами психологічної регуляції, що лежать в їх основі. Внутрішня мотивація характеризується інтересом, насолодою та невід'ємним задоволенням, тоді як зовнішня мотивація

стосується виконання діяльності як засобу досягнення мети. Континуум мотивації включає чотири етапи від зовнішньої регуляції, інтродукції, ідентифікації, інтеграції до внутрішньої мотивації (Ryan & Deci, 2017). У своєму огляді літератури Хол і Чандлер (2005) стверджували, що почуття покликання походить від внутрішньої мотивації. Люди, які мають покликання, займаються сенсом своєї роботи, а не керуються інструментальним пошуком мети. Еланговал, Піндер і Маклін (2010) також припустили, що прагнення до покликання зумовлене автономною мотивацією та ґрунтується на ототожненні з цінністю діяльності та інтеграції її в самовідчуття. За словами Холла та Чендлера (2005), люди з покликанням, швидше за все, потраплять у цикл психологічного успіху: їхнє відчуття покликання призводить до більшої ясності та зосередженості на цілях, а також до більших зусиль і більшої терпимості до невдач. Це призводить до об'єктивного та суб'єктивного успіху, останній включає більш компетентну самоідентифікацію та підвищення впевненості в собі, що, у свою чергу, посилює відчуття покликання. Спираючись на цю модель, Праскова, Крід і Худ (2015) продемонстрували, що наявність покликання також призводить до цілеспрямованої робочої поведінки у формі робочих зусиль і стратегічного планування кар'єри.

Дік і Даффі (2009) також висунули гіпотезу про те, що люди з покликаннями, як правило, мають більшу внутрішню мотивацію, але ці дві конструкції не повністю збігаються. Дійсно, не всі види внутрішньо мотивованої діяльності породжують відчуття покликання. У свою чергу, прагнення до покликання може включати діяльність, що представляє цілий спектр континууму мотивації. Деякі з них можуть не мати внутрішньої мотивації, але, зрештою, сприяють просуванню покликання. Woitowicz і Domene (2013) перевірили ці пропозиції на вибірці студентів вищих навчальних закладів. Вони виявили, що студенти, які отримали вищі бали за показниками наявності і пошук покликання показали вищий рівень не лише внутрішньої, але й зовнішньої академічної мотивації. Вони також менш схильні відчувати мотивацію. Зв'язок між покликанням і внутрішньою

мотивацією також справедливий для релігійного покликання. Conway, Clinton, Sturges, and Budjanovcanin (2015) продемонстрували, що внутрішня та визначена мотивація опосередковує зв'язок між розпорядженням про покликання (сприйняття різних священнослужителів як важливих для відчуття покликання) та благополуччям. Більше того, деякі зв'язки між розіграшем виклику та типами мотивації модерувалися сприйнятою компетентністю.

Подальший розгляд покликання з точки зору теорії самодетермінації веде до дослідження відносин між покликанням, самозгодою та автентичністю. Деякі концептуалізації покликання підкреслюють відповідність між особою та доменом (Hagmaier & Abele, 2012; Bunderson & Thomson, 2009). Учасники якісних досліджень також часто згадують виклик як частину самоідентифікації. Таким чином, з точки зору SDT, відчуття покликання можна розглядати як досвід, який забезпечує максимальну самоузгодженість або відповідність між самооцінкою людини та конкретним середовищем або діяльністю (Deci & Ryan, 1985; Pinder, 1984). Крім того, згідно з Weiss, Skelley, Haughey, and Hall (2004), розпізнавання покликання передбачає виявлення свого даймона (справжнього «я»). Виконання покликання створює відчуття зв'язку з чимось фундаментальним у суті того, чим людина є, і діє від автентичної особистості.

Дійсно, як показано в дослідженні на вибірці китайських студентів, проведеному Zhang, Hirschi, Dik, Wei, and You (2018), автентичне життя значною мірою передбачало покликання з часом, тоді як посилення самовідчуження та прийняття зовнішнього впливу негативно пов'язувалися з збільшенням дзвінків. Однак, всупереч очікуванням авторів, вищий рівень покликання передбачив нижчий рівень автентичного життя. Вони припускають, що студентам було складно виконувати свої покликання в університеті, тому з часом вони почувалися менш автентичними.

Більшість авторів стверджують, що покликання передбачає просоціальну мотивацію (Elangovan, Pinder, & McLean, 2010). Однак Хол і Чандлер (2005), а також Доброу і Тості-Харас (2011) посилаються радше на

наповнення сфери покликання особистим значенням, яке не обов'язково передбачає роботу на благо суспільства. Hirschi (2011) також підтримує цю точку зору, стверджуючи, що хоча розвиток професійної ідентичності та активності до реалізації покликання є ключовими елементами відчуття покликання, просоціальна орієнтація є необов'язковою.

Нарешті, дослідження покликання у батьківстві (Sellers et al., 2005) показує, що цей вид покликання спрямований не на суспільство чи його частину, а на дуже конкретних людей, дітей. Таким чином, просоціальна мотивація може бути одним із аспектів виклику для великої частки індивідів, але не настільки вираженою для інших. Це припущення підтверджується результатами дослідження Shimizu, Dik, and Conner (у пресі), учасники якого поділилися на два кластери відповідно до своїх професійних характеристик: ті, хто наголошував на цінностях роботи та самовдосконалення, і ті, хто підтримував релігію та цінності просоціальної роботи.

Потік — це концепція, введена Міхалі Чиксентміхайі (1990). Стан потоку - це суб'єктивне переживання повної та радісної залученості в діяльність. Він характеризується повною та інтенсивною концентрацією на «тут і зараз», втратою самосвідомості, злиттям дії та усвідомлення, відчуттям володіння, спотворенням сприйняття часу та сприйняття діяльності як винагороди самої по собі. Стан потоку, швидше за все, виникає, коли ясні безпосередні цілі, є зворотний зв'язок щодо прогресу в ході діяльності, а передбачувані виклики відповідають його можливостям. Потік можна відчутти практично в будь-якій діяльності, навіть у найтривіальнішій, якщо ці умови виконуються (Csikszentmihalyi, 1996).

Ми припускаємо, що люди, які відчувають покликання до професії або життєвої ролі, можуть часто відчувати потік, коли займаються діяльністю, пов'язаною з їхніми покликаннями. Однак епізодичність течії відрізняється від більш стабільного відчуття покликання. Крім того, аналогічно

до внутрішньої мотивації, люди можуть не відчувати потоку в деяких видах діяльності, які, тим не менше, необхідні для просування покликання.

Nakamura and Csikszentmihalyi (2003) запропонували концепцію життєво важливої взаємодії, яка передбачає потік і близька до покликання. Життєво важлива залученість — це тривалі стосунки з діяльністю, яка водночас приносить задоволення та має значення, сприяючи зв'язку та приналежності. Ці відносини характеризуються повнотою залучення, а також високою інтенсивністю переживань. Поняття життєво важливої участі та покликання значною мірою збігаються, але не є одним і тим же. Обидва досвіди здаються значущими, але на відміну від життєво важливої взаємодії, покликання не обов'язково передбачає задоволення; натомість воно може ґрунтуватися на почутті обов'язку (Bunderson & Thomson, 2009).

Ідея використання своїх дарів і талентів була невід'ємною частиною різних концепцій покликання від її релігійних і філософських коренів (див. Частина 1.1) до наших днів. Вайс, Скеллі, Хоугі та Холл (2004) стверджують, що усвідомлення наданих або розвинених харизм (дарів) є важливою частиною розпізнавання свого покликання. Новак (1996) також вважає, що покликання має відповідати здібностям. Зв'язок між покликанням і уявними й об'єктивними здібностями було емпірично досліджено в тривалому дослідженні музикантів Доброу, Різи та Геллера (2015), яке охоплювало 11 років. Автори з'ясували, що відчуття покликання, яке з'явилося в підлітковому віці, передбачало отримання диплома музичного коледжу та подальше професійне заняття музикою навіть після контролю за уявними та фактичними здібностями, а також тиском з боку сім'ї та вчителів. Крім того, молоді музиканти з сильнішим почуттям покликання, швидше за все, оцінювали свої здібності більш прихильно, незалежно від їх об'єктивних здібностей, виміряних перемогою на конкурсах та оцінкою експертних суддів. Дані якісних досліджень також показують, що учасники пов'язують виклик із використанням своїх умінь і навичок (Bunderson & Thomson, 2009; Hunter, Dik & Banning, 2010; Ahn, Dik & Hornback, 2018).

Виклик також досліджувався в поєднанні з сильними сторонами характеру. Відповідно до концептуалізації Петерсона та Селігмана (2004), існує шість універсальних за своєю суттю

цінні чесноти, які цінуються в різних культурах: мудрість, мужність, людяність, справедливість, помірність і трансцендентність. Ці чесноти були далі реалізовані як 24 сильні сторони характеру. Кожна людина має декілька характерних сильних сторін, які є основою її самобутності та викликають відчуття автентичності та захоплюючості. Селігман (2002) висунув гіпотезу про те, що, використовуючи сильні сторони характеру на роботі, люди практично роблять цю роботу своїм покликанням: вони автентично виражають себе, займаються своїми завданнями та сприяють більшому благу. Харцер і Рух (2012) у своєму дослідженні на вибірці працюючих дорослих виявили, що відчуття покликання було пов'язане з використанням від чотирьох до семи сильних сторін. Ефект був частково опосередкований позитивним досвідом на роботі (задоволення роботою, насолода, залучення та сенс роботи). Інше дослідження на вибірці студентів показало, що для людей із покликанням використання характерних сильних сторін у повсякденному житті було пов'язане з більшою задоволеністю життям лише при помірному та високому рівнях цих сильних сторін. Однак для тих, хто не мав покликань, використання характерних сильних сторін було пов'язане з вищою задоволеністю життям на всіх рівнях цих сильних сторін (Allan & Duffy, 2014). Ці результати вказують на те, що існує зв'язок між почуттям покликання та використанням сильних сторін характеру, і їх максимальний спільний вплив на добробут можна досягти на вищих рівнях майстерності.

Дослідження показують, що для студентів телефонні дзвінки асоціюються з вищою кар'єрною зрілістю, задоволенням від навчання та життя. Даффі та Седлачек (2007) з'ясували, що у студентів першого курсу коледжу наявність покликання позитивно корелювала з рішучістю кар'єри, комфортом, ясністю в собі та виразністю вибору та роботи. Вони також виявили слабку кореляцію наявності покликання із задоволеністю життям і релігійністю та помірну кореляцію з

сенс життя (Duffy & Sedlacek, 2010). Дік, Сарджент і Стегер (2008) виявили, що покликання серед студентів помірно корелювало зі сенсом життя, релігійністю, внутрішньою мотивацією та самоефективністю,

пов'язаною з кар'єрою. Крім того, називають вигорання, спричинене зменшенням стресу (Крід та ін., 2014) [35, 55, 60, 62].

Дослідження, проведені на вибірках працюючих дорослих, показали, що наявність викликів пов'язана з низкою позитивних результатів як для особи, так і для організації. Відповідно до Wrzesniewski, McCauley, Rozin, and Schwartz (1997), робота як покликання пов'язана зі значно вищою задоволеністю роботою та життям. Ті респонденти, які відчували покликання до роботи, рідше брали лікарняних і не хотіли йти на пенсію. У дослідженні Cardador, Dane і Pratt (2011) учасники, які мали покликання, сильніше ідентифікували себе зі своєю організацією, ніж їхні колеги, і були менш схильні залишати її. Згідно з Esteves and Lopez (2017), співробітники з покликаннями були менш схильні розглядати можливість залишити організаційний захід, коли обсяг і складність роботи зростали [74]. Duffy, Dik, and Steger (2011) припустили, що така поведінка може бути спричинена більшою відданістю професійній сфері, тобто люди з покликанням розглядають свою нинішню роботу як спосіб жити за своїм покликанням і, отже, більш віддані своїй організації та менш ймовірно залишить це. В іншому дослідженні Duffy, Douglass, Autin, England, and Dik (2016) вказали, що життя за покликанням у своїй роботі зменшує негативний вплив виснаження та експлуатації на задоволеність роботою.

Щоб з'ясувати фактор, який опосередковує зв'язок між покликанням і задоволеністю життям, Даффі, Аллан і Ботт (2012) провели дослідження на вибірці студентів коледжу та виявили, що ступінь життя за покликанням не впливає на задоволеність життям. Однак подальше дослідження вибірки працюючих дорослих показало, що в цих зразках цей зв'язок дійсно був присутній. Ті з респондентів, які жили за своїм покликанням у своїй роботі, також були більш відданими своїй кар'єрі, сприймали сенс у своїй роботі та мали вищу задоволеність роботою (Duffy та ін., 2012) та життям (Duffy та ін., 2013). Дослідники також виявили, що дзвінки впливають на задоволеність життям як прямо, так і опосередковано, опосередковано кар'єрними зобов'язаннями та значенням роботи (Duffy et al., 2013). Також було показано,

що наявність покликання не залежить від віку, доходу, рівня освіти та навіть зайнятості, однак працюючі особи з вищим рівнем доходу та освіти частіше відчують, що вони живуть за своїм покликанням (Duffy & Autin, 2013; Duffy et al., 2013; Duffy, Bott et al., 2015). Безробітні, які відчували покликання та були мотивовані до його реалізації, частіше використовували стратегії контролю, щоб подолати втрату роботи (на відміну від стратегій уникнення), включаючи активний пошук нової роботи, позитивну оцінку та неробочу організацію (Duffy та ін., 2015).

Duffy, Allan, Autin, and Douglass (2014) також провели довготривале дослідження, яке тривало півроку і включало три етапи вимірювання життя за покликанням, відданості кар'єрі, значення роботи та задоволення від роботи на вибірці працюючих дорослих з різних країн професії. Дивно, але життя за покликанням було радше наслідком, ніж прогнозом відданості кар'єрі, сенсу роботи та задоволення від роботи. Автори припускали, що відчуття життя за покликанням є похідною сукупності всіх позитивних результатів роботи, але не їх причиною. Dobrow (2013) зазначив, що це може відображати ретроспективну раціоналізацію або зменшення когнітивного дисонансу в поясненні причин поточної ситуації на роботі. Peterson, Park, Hall, and Seligman (2009) у дослідженні за участю майже 10 000 людей різних професій, рівнів освіти та віку, які проживають у більш ніж 70 країнах, підтвердили гіпотезу про те, що люди з високим ентузіазмом частіше сприймають свою роботу як покликання, а також мають вищу задоволеність роботою та життям. Крім того, вони виявили, що представники певних професій частіше сприймають свою роботу як покликання, однак розмір ефекту був невеликим, що вказує на те, що такий підхід до роботи може бути застосований до будь-якої професії. В іншому дослідженні, яке пов'язувало покликання з використанням сильних сторін характеру, Harzer and Ruch (2012) виявили, що покликання пов'язане з групою факторів, які автори називають позитивним досвідом роботи, включаючи сенс роботи, залучення, задоволення від роботи та задоволення від роботи; ці фактори частково

опосередковували співвідношення використання сильних сторін і виклику [53, 54, 70].

Більшість досліджень зосереджено на позитивних сторонах наявності та життя за покликанням для особи та організації. Однак дослідники також досліджували можливі негативні сторони покликання. Dobrow і Tosti-Kharas (2012) вказують, що люди з покликанням мають труднощі з прийняттям потенційно корисного зворотного зв'язку. Інші дослідження вказують на можливі жертви, які люди змушені нести, щоб досягти свого покликання (Bunderson і Thompson, 2009; French і Domene, 2010), включаючи погіршення стосунків з близькими через неможливість приділяти їм достатньо часу та уваги (Duffy, Foley та ін., 2012 р.). Cardador and Caza (2012) зазначають, що стосунки, пов'язані з роботою, також можуть постраждати, коли люди з покликаннями пред'являють нереалістичні стандарти та очікування своїм колегам. Коли вони не відповідають цим стандартам і очікуванням, людям із покликанням може бути важко довіряти їм і створювати вороже робоче середовище, яке викликає стрес і підриває командну роботу. Або люди з покликаннями можуть настільки зосередитися на своїй роботі, що повністю відійти від будь-яких організаційних відносин, що призведе до ізоляції та, зрештою, зробить роботу менш приємною.

Особи, які відчують покликання до певної сфери, але з якихось причин не можуть реалізувати своє покликання на поточній роботі, як правило, шкодують про втрачені можливості для самореалізації (Berg, Grant, & Johnson, 2010). За словами Gazica and Spector (2015), виклики без відповіді пов'язані з гіршим здоров'ям і благополуччям у роботі та житті, ніж відсутність покликання взагалі. Duffy, Douglass, Autin, England, and Dik (2016) виявили, що телефонний дзвінок негативно впливає на задоволеність життям, якщо на нього не відповідають або не приносять сенсу життю. Виклик також несе ризик експлуатації з боку роботодавця (Bunderson і Thompson, 2009). Нарешті, це може бути навіть перешкодою для працевлаштування для деяких осіб через негнучкість кар'єри, пов'язану з покликанням (Лисова, Янсен, Хапова, Пломп і Тімс, 2018).

Duffy and Dik (2013) підкреслили важливість застосування результатів досліджень на конструкт покликання до реального життя та розвитку особистості та організації втручання, спрямовані на підвищення здатності людей знаходити та реалізувати покликання. Хоча досліджень втручання, які відповідають настановам Селігмана (2010) щодо тестування експериментального втручання, було мало, практичної літератури було багато.

У випадковому розподілі плацебо-контрольованого дослідження Harzer and Ruch (2016) експериментально перевірили втручання, спрямоване на посилення відчуття поклику. Автори припустили, що застосування сильних сторін характеру на роботі збільшить відчуття покликання та глобальне задоволення життям, і розробили веб-втручання, щоб перевірити цю гіпотезу. Учасники дослідницької групи отримали інструкцію частіше використовувати свої чотири характерні сильні сторони на роботі протягом чотирьох тижнів, а учасники контрольної групи отримували плацебо-інструкції, щоб обміркувати ситуації (не пов'язані з їх поточною роботою), у яких вони досягли успіху. Як наслідок, дзвінки та задоволеність життям значно зросли в інтервенції, але не в контрольній групі, і ефект зберігався через шість місяців після навчання.

Інше рандомізоване контрольоване дослідження було проведено Dik і Steger (2008). Вони протестували двосесійний семінар з прийняття кар'єрних рішень для студентів коледжу, під час якого різні умови семінару перевірялися один з одним і контрольною групою в списку очікування. Семінар із вмістом, пов'язаним із дзвінками, суттєво вплинув на самоефективність прийняття кар'єрних рішень порівняно з контрольною групою, але не значно підвищив сенс життя порівняно зі стандартним семінаром. Автори припускають, що такий результат міг бути спричинений короткою тривалістю семінару, яка не дозволяла повністю зануритися та залучитися до ідей покликання, або індивідуальними відмінностями учасників, зокрема ступенем пошуку сенсу та актуальності значущість у робочій ролі. У пілотному дослідженні Дік, Стегер, Гібсон і Пейснер (2012)

розглянули коротку освітню кар'єру для підлітків, яка була розроблена, щоб допомогти їм досліджувати, відкривати та реалізувати почуття мети. Порівняно з контрольною групою, група втручання продемонструвала більш чітке відчуття напрямку у своїй кар'єрі, краще розуміння своїх інтересів, а також сильних і слабких сторін, а також почувалася краще підготовленою до майбутнього.

Практична література, покликана допомогти людям розпізнати покликання та жити відповідно до них досить багато і різноманітно, починаючи від популярної психології та самопомоги до духовності і релігії. Для цілей цього дослідження ми зосередилися на світських книгах авторів, які мають диплом психолога. Ву-Понг (2015) розробив і випробував університетський курс, спрямований на те, щоб допомогти студентам знайти своє покликання. Курс включав роботу над особистою місією та планом розвитку, вивчення цінностей і сильних сторін, розвиток почуття автентичності, дослідження доступних варіантів кар'єри. Відповідно до відгуків студентів, курс мав широкий позитивний вплив, вплинувши на їхню самоефективність, самосвідомість, автентичність, розширення можливостей, зростання та зміни. Дік і Даффі (2012) у своїй книзі самопомоги рекомендують починати пошук покликання з аналізу своїх інтересів, особистих характеристик, здібностей і цінностей, потім досліджувати можливості, які зараз існують на ринку праці, і знаходити відповідність між ними. Dreher (2008) також радить виявити свої таланти, інтереси та цінності, а потім прислухатися до своєї «внутрішньої музики» та діяти відповідно до неї. Hirschi (2011) рекомендує використовувати саморефлексію та самодослідження, щоб визначити свої інтереси, цінності та професійні уподобання, щоб визначити почуття покликання. Лейдер і Шапіро (2015) розробили набір вправ, спрямованих на дослідження природних уподобань людини, щоб розкрити дари, таланти та цінності, а потім знайти способи їх використання, щоб служити іншим і змінювати світ, набуваючи при цьому відчуття незалежності і свобода. Ці методології пошуку покликання збігаються в кількох ключових моментах. Вони припускають, що

розпізнавання покликання є активним процесом, який передбачає дослідження своїх сильних сторін і талантів, інтересів і цінностей, а потім зіставлення їх із конкретними можливостями зробити внесок у світ. Хоча конкретні методи та справи відрізняються від одного автора до іншого, загалом усі вони стосуються цих моментів.

Висновки до 1 розділу

Життєве покликання – це давня ідея, яка виникла в релігійних і філософських традиціях і пройшла шлях до сучасної культури та досліджень. Хоча зазвичай кажуть, що покликання походить від християнства, подібні концепції можна знайти в інших основних традиціях: юдаїзмі, ісламі, індуїзмі, буддизмі, конфуціанстві та даосизмі. Взагалі кажучи, покликання є відповіддю на питання, який напрямок дій має здійснити людина чи група у своєму житті, а різні поняття описують засоби його розпізнавання та реалізації.

Більшість концепцій покликання розрізняють загальні та окремі покликання. Загальне покликання стосується всіх людей (наприклад, заклик до спасіння в християнстві або заклик йти шляхом Людства в конфуціанстві), тоді як окремі покликання є індивідуальними вказівками, даними конкретним людям (наприклад, прославлення Бога через вашу поточну роботу в протестантському християнстві). Крім того, різні концепції покликання торкаються таких аспектів: духовного (індивід і вища сила), морального (індивід і суспільство), екзистенціального (індивід і сенс життя), і прагматичного (індивід, його вчинки, і наслідки). Релігійні поняття охоплюють головним чином духовно-моральні аспекти; вони описують різні способи «почути заклик» вищих сил і встановлюють правила належної поведінки. Філософські концепції різноманітні і підкреслюють різні аспекти покликання. Одні філософи продовжують відносити покликання до релігії та віри, в інших поняттях воно стає цілком світським. Крім того, концепція покликання поступово стає більш індивідуалістичною; з часом конкретне

покликання виходить на перший план, тоді як загальне покликання відходить на другий план.

З початком емпіричних досліджень покликання психологія прийняла нову епістемологічну позицію; воно почало вивчати уявлення людей про покликання, а не само покликання. Незважаючи на те, що нещодавно спостерігався сплеск досліджень покликань, це все ще досить нова область у психології, і дослідники не прийшли до спільної концепції покликань чи таксономії покликань (Dik & Shimizu, 2019). На сьогоднішній день існує кілька підходів до концептуалізації покликання: 1) покликання як божественна директива, 2) покликання як придатність до певної роботи, 3) покликання як орієнтація на роботу, 4) покликання як трансцендентний заклик, 5) покликання як пристрасть до сфери, 6) покликання як досвід. Існує також кілька інструментів, призначених для вимірювання сенсу покликання: анкета робочого життя (WQL), коротка шкала покликань (BCS), анкета покликань (CVQ), шкала покликань (CS), багатовимірна оцінка покликань (MCM). Згідно з Duffy, Autin, Allan, and Douglass (2015), ці інструменти вимірюють одну основну конструкцію, але відрізняються в деталях, тому з належною обережністю результати досліджень, що використовують різні показники, можуть бути агреговані. Крім того, існує міра сприйнятої актуалізації дзвінків, шкала живих дзвінків (LCS).

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЖИТТЕВОГО ПОКЛИКАННЯ

2.1. Організація дослідження

Для досягнення цілей дослідження, яке спрямоване на вивчення мотиваційного та особистісного компонентів як передумов життєвого покликання, було проведено дослідження, в якому брали участь 64 особи віком від 20 до 32 років. Участь в опитуванні була добровільною та анонімний. Середній вік становив 23,9 років. Більшість з респондентів були жінками (67,2%).

Дослідження здійснювалося за допомогою платформи Google Forms.

Для досягнення поставлених цілей були сформульовані наступні завдання:

1. Проаналізувати погляди науковців щодо вивчення мотиваційні та особистісні передумови життєвого покликання особистості.
2. Емпірично дослідити мотиваційні та особистісні компонентів як структуру життєвого покликання особистості.
3. Вивчити основні складові життєвого покликання особистості.
4. Зробити порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження.

Дані завдання визначили послідовність кроків у проведенні цього дослідження, яке включало наступні етапи:

- Підготовчий етап, протягом якого вивчалася література на предмет дослідження мотиваційних та особистісних передумов життєвого покликання особистості, а також було підібрано психодіагностичний інструментарій, адекватний предмету дослідження;
- На діагностичному етапі було проведено дослідження;
- Аналітико-інтерпретаційний етап, у ході якого здійснено обробку отриманих даних, їх порівняння та інтерпретація.

Загальні характеристики вибірки респондентів, які взяли участь в дослідженні, представлені на діаграмі 1.

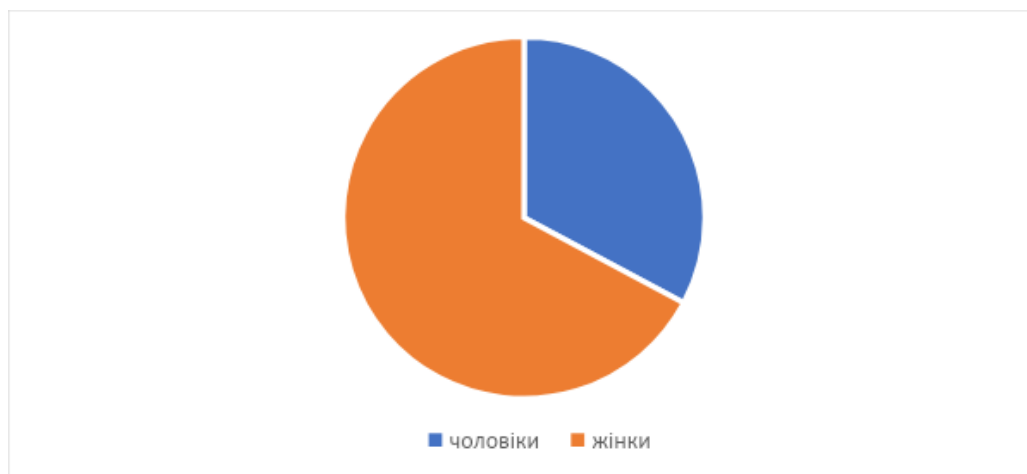

Рис.1. Розподіл респондентів за статтю

Отже, як можна побачити з наведеної діаграми, більшість респондентів представлена жіночою статтю (67,2%), чоловіків – 32,8%.

2.2. Методи дослідження

З метою вивченні ролі мотиваційного та особистісного компонентів як передумов життєвого покликання було підбрано комплекс методик.

Однією із провідних методик стала «Коротка шкала покликання» (Дік та Штегер, 2012) – це анкета, що складається з чотирьох питань із форматом відповіді по 5 балів (від 1 – «зовсім не вірно для мене» до 5 – «цілком вірно для мене»), яка призначена для вимірювання ступеня, до якого людина відчуває покликання в певній області (субшкала «присутності») і ступінь, до якого індивід шукає покликання (субшкала «пошуку»).

Наприклад, субшкала «присутності» містить пункти: «Я маю покликання до певної роботи» та «Я добре розумію своє покликання, як це стосується моєї кар'єри». Субшкала «пошуку» містить пункти: «Я намагаюся зрозуміти моє покликання в моїй кар'єрі» та «Я шукаю своє покликання, оскільки воно стосується моєї кар'єри».

Наступна методика – «Шкала реалізації покликання» (LCS; Duffy, Bott, Allan, Torrey, & Dik, 2012) вимірює якою мірою людина реалізує покликання у своєму житті. Анкета містить шість питань із 7-бальним форматом відповіді (від 1 – «категорично не згоден» до 7 – «абсолютно згодний»). Приклади

таких пунктів включають: «Я маю регулярні можливості віджити свій час покликання», «Зараз я займаюся діяльністю, яка відповідає моєму покликанню».

Для вивчення особистого покликання ми звернули увагу на діагностику актуальних смислових станів та динамічних відносин між ціннісними типами. Нами було застосовано методику «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» (Леонт'єв, 2000).

Дана методика включає загальний показник свідомості життя та п'ять субшкал, які відображають сенсожиттєві орієнтації і внутрішній локус контролю індивіда. Перші три фактори вказують на його цілі в житті (майбутнє), насиченість життя (теперішнє) і задоволеність самореалізацією (минуле). Решта (два) факторів відображають внутрішній локус контролю, показуючи віру в можливість контролю та власну здатність його здійснити.

Ця структура дозволяє не тільки аналізувати цілі та відносини у житті, а й розглядати тестовану особу з тимчасової перспективи. Сенсожиттєві орієнтації (перші три шкали) вказують, як вона сприймає та оцінює свій минулий досвід, свідомість сучасності (тут і зараз) і свідомість майбутнього (мета). Ці аспекти визначають суб'єктивну тимчасову перспективу, відображаючи значення минулого, сучасного та майбутнього у її житті. Ці відчуття часу формують смислову реальність особистості, визначаючи її межі, цінності та спрямованість у відносинах з ситуацією, самою собою, іншими та життям взагалі.

Особиста життєва позиція (Леонт'єв, Шилманська, 2019). Це нова шкала, яка присвячена оцінці трьох вимірів того, як людина ставиться до власного життя: обізнаність, свобода волі та автентичність. Кожен вимір містить когнітивний, конотативний та афективний компоненти. Анкета містить 12 пунктів, формат відповіді - 5 балів (від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден»). Приклад питань: «Корисно розуміти наслідки того, що ти робиш» («вимір усвідомлення»), «Люди могли б багато чого змінити у своєму житті, якби захотіли» («вимір агентства»), «Я відчуваю гармонію з власним життям» («вимір автентичності»).

Висновки до 2 розділу

Таким чином, у ході проведеного дослідження з метою вивчення мотиваційного та особистісного компонентів, які стають передумовою життєвого покликання особистості було підібрано адекватний меті дослідження комплекс психодіагностичних методик, зокрема: «Коротка шкала покликання» (Дік та Штегер, 2012), також Шкала реалізації покликання (LCS; Duffy, Bott, Allan, Torrey, & Dik, 2012); Тест сенсожиттєвих орієнтацій (Леонт'єв, 2000); Особиста життєва позиція (Леонт'єв, Шилманська, 2019).

Також було проаналізовано наукову літературу на предмет вивчення мотиваційного та особистісного компонентів як передумов життєвого покликання. Також було сформовано вибірку респондентів, більшість якої склали жінки. Середній вік учасників становив 23,9 років (діапазон = 20-32). Більшість учасників (67,2%) назвали себе жінками; чоловіків – 32,8%.

Отже, організація дослідження є повністю закінченою. Сформована необхідна база для тестувань, що свідчить про те, що організація дослідження є завершеною.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЖИТТЄВОГО ПОКЛИКАННЯ

3.1. Вивчення життєвих позицій та сенсів особистості

Вивчення життєвих позицій та сенсів особистості є складним та багатограним процесом, що залежить від багатьох чинників, таких як соціокультурний контекст, освіта, досвід, взаємодія з оточуючим середовищем і багато інших.

Деякі люди шукають сенс життя через філософський аналіз та роздуми через розгляд різних теорій, як екзистенціалізм, гуманізм або релігійні переконання. Також сенс життя шукають через призму індивідуальних потреб, цілей, інтересів та задоволення. Відомо, що особистість формується під впливом генетичних факторів, виховання, оточення та особистого досвіду. Кожна особистість має свої унікальні життєві позиції, які визначають її сприйняття світу та місця в ньому. Зовнішнє середовище, таке як сім'я, школа, релігія, культура, впливає на формування життєвих позицій. Люди можуть усвідомлювати або приймати певні цінності та переконання через взаємодію з оточенням.

Людина може досягти гармонії, коли її життєві позиції і сенси узгоджуються, що сприяє психічному благополуччю та задоволенню життям. Невідповідність між особистими цілями, переконаннями та зовнішніми тисками може призводити до внутрішнього конфлікту, стресу та невдоволення.

Розвиток особистості включає в себе процес самопізнання, рефлексії та вдосконалення. Людина може змінювати свої життєві позиції на основі власного досвіду та вчитися вирішувати конфлікти між своїми цінностями.

Деякі люди знаходять сенс життя в своїй діяльності, роботі або творчості. Це може стати важливим аспектом формування їхніх життєвих позицій.

Отже, для діагностики актуальних смислових станів особистості нами було застосовано методикау «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» (ТСО,

Д.Леонтєв). Завдяки даної методиці можна вивчити не тільки загальний показник осмисленості життя, але й вивчити цілі в житті (майбутнє), насиченість життя (теперішнє) та задоволеність самореалізацією (минуле).

Групи було поділено за статтю. Отримані дані представлені на діаграмі.

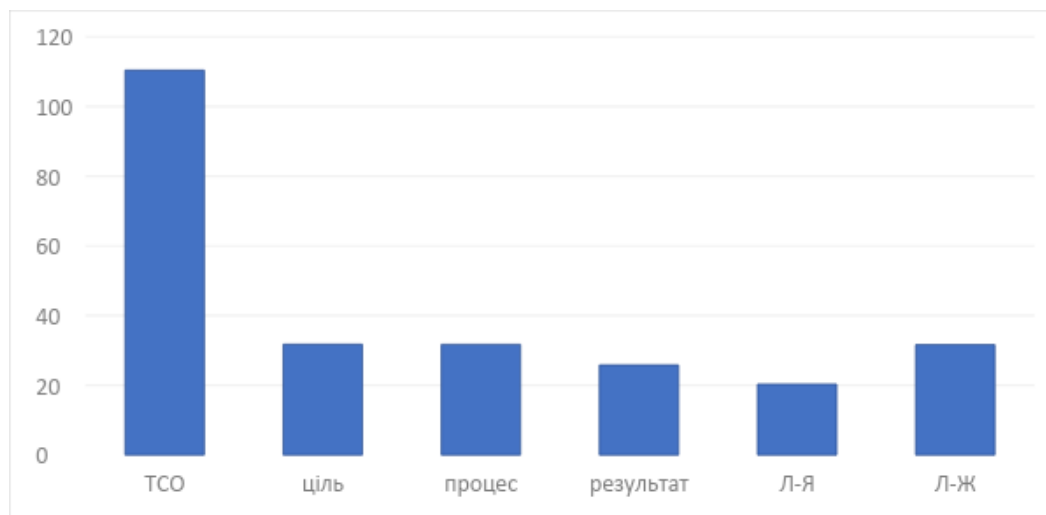

Рис. 3.1. Розподіл показників по методиці ТСО у респондентів жіночої статі

Отже, отримані дані за методикою ТСО (Д.Леонтєв) у групі респондентів жіночої статі демонструють, що по шкалах «ціль» (ср.зн. – 31,72), «процес» (ср.зн. – 31,69) та «локус життя» (ср.зн. – 31,60) спостерігаються високі показники. Можна припустити, що жінки орієнтовані на теперішнє та майбутнє, намагаються осмислити ці два виміри людського буття, що пов'язано з бажанням синхронізувати ці два локусу життя за допомогою артикулювання цілей та вкоріненням в процес власного життя.

Зниження показників спостерігається по шкалах «результат» (ср.зн. – 25,78) та «локус Я» (ср.зн. – 20,30). Через і завдяки розумінню своєї позиції в житті, людина приймає рішення, формує пріоритети та ідеали, прагне актуалізувати себе, що пов'язано і з покликанням. Неминуче вона стикається і з нереалізованими чи неузгодженими орієнтирами, цінностями та очікуваними оточення, що може призводити до внутрішньої напруги. Що й кореспондується з отриманими результатами по цих двох шкалах.

Загальний показник осмисленості життя у респондентів жіночої статі вище середнього (ср.зн. – 110,38).

Результати за методикою ТСО в групі чоловіків представлено в наступній діаграмі.

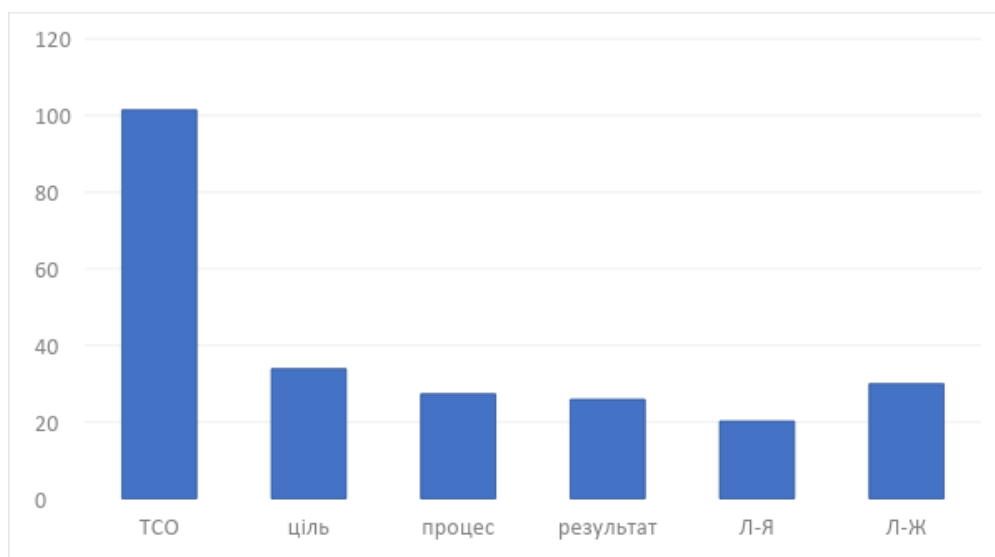

Рис. 3.2. Розподіл показників по методиці ТСО у респондентів чоловічої статі

Отже, як демонструє дана діаграма, у чоловіків високі показники та показники вище середнього виявлено по всіх шкалах: «ціль» (ср.зн. – 35,18), «локус життя» (ср.зн. – 31,63), «процес» (ср.зн. – 30,27) та «результат» (ср.зн. – 28,27) та «локус Я» (ср.зн. – 21,45). Загальний показник осмисленості життя у респондентів чоловічої статі – 107,90, нижче ніж у жінок.

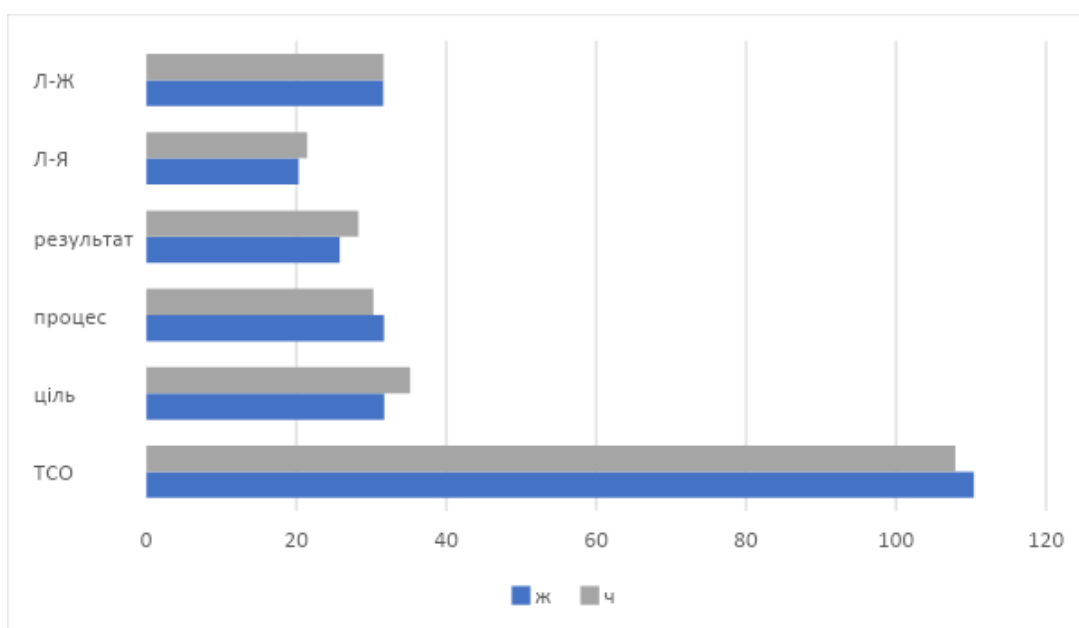

Рис. 3.3. Порівняльна характеристика по шкалах методиці ТСО

Як можна побачити на діаграмі, по деяких шкалах спостерігаються розбіжності, зокрема в групі жінок підвищення показників по шкалах «процес» та загальний показник ОЖ. У групі чоловіків вищі показники виявлено по шкалах «ціль», «результат» та «локус Я». Однакові показники має шкала «локус життя». Отримані дані підтверджуються дослідженнями

науковців, які розглядають життя суб'єкта та його самого через вимір екзистенційного підходу (Дж. Бюджентал, А. Ленгле, Р. Мей, В. Франкл, К. Яспер, І. Ялом та ін.), який однією з найважливіших людських потреб бачить бажання мати мету в житті. Сучасне життя відволікає людей від їхніх справжніх цілей, і багатьом людям важко визначити мету свого життя. Часто люди відчувають тиск, щоб мати «ідеальне» життя та показати світові, наскільки добре вони живуть, замість того, щоб слідувати своїм глибоким цінностям і пристрастям. Тому людині необхідно сформулювати власні способи пошуку мети за допомогою процесу, який можна назвати «виготовленням життя» чи, говорячи мовою Е. Левинаса - «бути-для-іншого» як етичний принцип.

Наступною методикою, що дозволила вивчити складові життєвої позиції: «гармонія з життям», «усвідомленість життя» і «активність життєвої позиції» стала методика «Особиста життєва позиція» (Леонт'єв, Шилманська, 2019). Отримані результати по групах представлені на діаграмі.

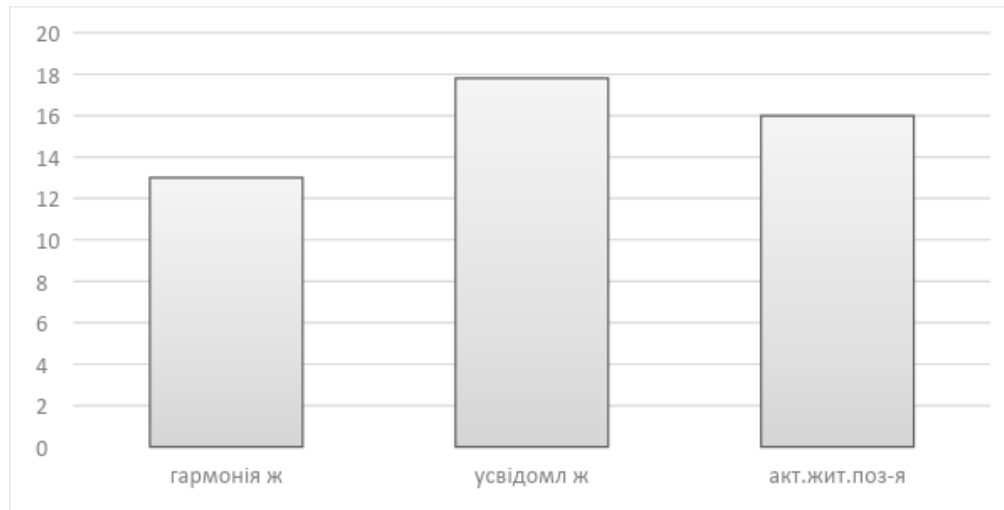

Рис. 3.4. Результати показників по шкалах методики «Особиста життєва позиція» в групі жінок

Отже, як можна побачити на представленій вище діаграмі, в групі жінок спостерігається ріст показників по шкалі «усвідомленість життя» (ср.зн. – 17,8), зниження показника виявлено по шкалі «активність життєвої позиції» (ср.зн. – 16) та шкала «гармонія життя» посідає третє місце (ср.зн. – 13). Проте, слід зазначити, що всі шкали мають високі чи вище середнього показники. Відмітимо, що жінкам можна приписати активну рефлексивну

позицію щодо свого існування, виразну у бажанні розуміти та усвідомлювати свій власний життєвий шлях. Їх активність також проявляється у формуванні та конструюванні свого життя та у вмінні узгоджувати задум життя з його реалізацією, або, іншими словами, у здатності жити відповідно до власних уявлень про життя.

Вивчаючи групу чоловіків було отримано результати, які представлено нижче.

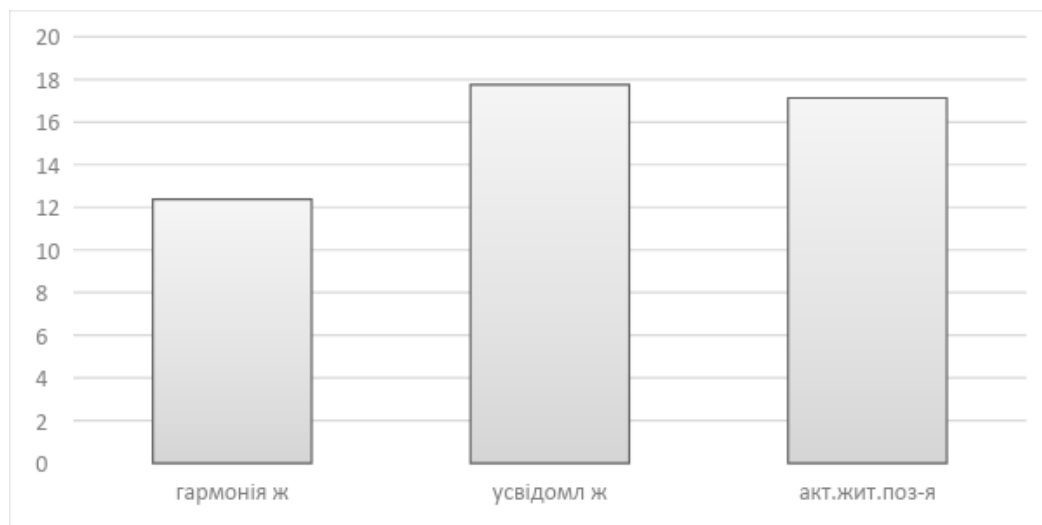

Рис. 3.5. Результати показників по шкалах методики «Особиста життєва позиція» в групі чоловіків

Результати на даній діаграмі свідчать про те що для групи респондентів чоловічої статі притаманне усвідомлення власного життя (ср.зн. – 17,75), спостерігається невеличке зниження показників по шкалі «активна життєва позиція» (ср.зн. – 17,125) і показники по шкалі «гармонія життя» знижуються (ср.зн. – 12,375). Можна відзначити, що сучасний погляд на людину нівелює чи виносить за дужки культурні настанови, звернені до позиції чоловіків і які пов'язані з культурними передумовками, такими як вимога стримувати емоції, бути непроникним/індиферентним до своїх переживань тощо. Проте, чоловіки можуть стикатися з пошуками сенсу у своєму житті, питанням про те, що робить їхнє існування значним, вони, так само як і жінки, можуть відчувати страх перед невизначеністю майбутнього. Це може виникати в контексті кар'єри, сімейних відносин, здоров'я чи самопізнання; можуть ставити перед собою завдання зрозуміти свої власні цінності, переконання та прагнення і знаходити способи виразити свою унікальність у світі.

Наступним кроком було здійснення порівняльного аналізу показників двох груп.

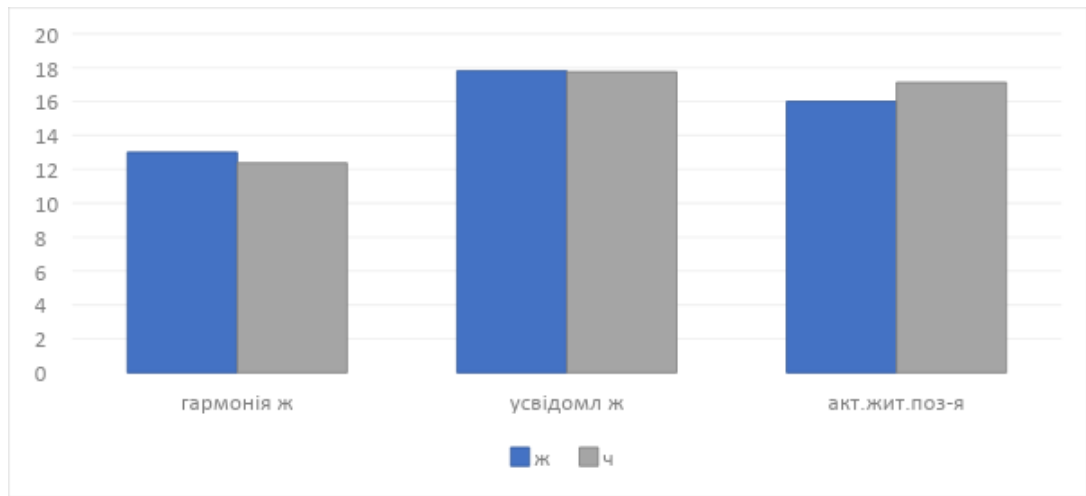

Рис. 3.6. Порівняння показників по шкалах методики «Особиста життєва позиція» у двох груп

Отже, як зображено на діаграмі, виявлено збільшення показників по шкалі «гармонія життя» в групі жінок, ніж у чоловіків, на відміну від першої групи у групі чоловіків спостерігається підвищення показників по шкалі «активна життєва позиція». Збіг показників за двома групами виявлено по шкалі «усвідомленість життя».

Прямий кореляційний зв'язок по шкалам даної методики між двома групами виявлено на рівні 0,628, $p < 0,001$.

Для аналізу взаємозв'язку між шкалами за двома методиками було використано кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона). Дані представлені у таблиці.

Таблиця 3.1

Емпіричні значення кореляційного аналізу за методикою ТСО (Леонт'єв) та «Особиста життєва позиція» (Леонт'єв, Шилманська)

	усвід. ж	акт жит поз-я	ціль	процес	результат	л-я	л-ж	тсо
гармонія життя	-0.362	-0.272	-0.298	0.014	-0.186	0.338	-0.023	-0.037
усвід ж		-0.013	0.068*	0.038	0.327	-0.009* *	0.163	0.088

	усвід. ж	акт жит поз-я	ціль	процес	результат	л-я	л-ж	тсо
акт жит поз-я			-0.261	-0.463	0.212	-0.144	0.073	-0.13
ціль				0.433	0.089	-0.108	0.063	0.609*
процес					0.257	0.548*	0.371	0.478
результат						0.654**	0.93***	0.635*
л-я							0.805***	0.452
л-ж								0.598*

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, *** - $p < 0,001$

Отже, як можна побачити, прямий зв'язок виявлено між шкалами «усвідомлення життя» та «ціль» (0.068, $p < 0,05$), а також негативний зв'язок зі шкалою «локус Я». Можна припустити, що для того, щоб зорієнтуватися у власному житті, відповідності цілей, цінностей необхідно виявити, активно досліджувати свою позицію, тобто те місця звідки людина дивиться на себе та світ. Оскільки людина – суб'єкт діалектичний, вона може настільки вкорінюватись у свої установки, очікування, стаючи ригідною у поглядах, що заважає побачити інші сторони життя, стосунки, що відводить її від розуміння ситуації з різних сторін. Це заважає усвідомлювати себе, своє життя та навколишнє середовище.

Для порівняння показників за методиками «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» (Леонт'єв) та «Особиста життєва позиція» (Леонт'єв, Шилманська) групи «жінки» та групи «чоловіки» між собою було використано критерій U-Манна-Уїтні. Дані представлені у таблиці.

Таблиця 3.2

Емпіричні значення критерію U-Манна-Уїтні по групах жінок та чоловіків

Названия шкал	Середнє значення в групі «жінки»	Середнє значення в групі «чоловіки»	Емпіричне значення критерію	Рівень значимості
гармонія	13.000	12.400	138.0	0.28
усвідомлення	17.800	17.733	115.5	0.897
активна жит.поз-я	16.000	17.200	45.0	0.003**

Названия шкал	Середнє значення в групі «жінки»	Середнє значення в групі «чоловіки»	Емпіричне значення критерію	Рівень значимості
ціль	31.800	34.200	89.0	0.325
процес	30.867	30.200	121.0	0.722
результат	25.733	28.667	63.0	0.038*
локус я	19.800	21.667	97.5	0.528
локус життя	30.867	31.933	111.5	0.967
ТСО	103.333	105.400	116.5	0.868

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$

Отже, із цієї таблиці можна побачити, що суттєві розбіжності між групами жінок та чоловіків виявлено по шкалах «активна життєва позиція» (0.003, $p < 0,01$) та «результат» (0.038, $p < 0,05$).

Таким чином, питання про різницю в активності чоловіків і жінок щодо власного життя має багато аспектів і може бути пояснене різними чинниками. Важливо пам'ятати, що такі загальні висновки мають свої винятки і що існують індивідуальні відмінності серед людей незалежно від статі.

Культурні та соціальні фактори можуть впливати на те, як чоловіки і жінки сприймають свої обов'язки та можливості. Деякі культури можуть сприяти більш активній позиції чоловіків у питаннях власного життя. Економічна незалежність може спонукати чоловіків і жінок до більшої активності у власному житті, так як вони можуть мати більше ресурсів і можливостей для досягнення своїх цілей. Психологічні особливості і характерні риси можуть грати важливу роль у рішеннях, які люди приймають щодо свого життя. Наприклад, ступінь самостійності та рішучості може варіюватися серед чоловіків і жінок.

Загалом, різниця в активності між чоловіками і жінками щодо власного життя є складною та багатогранною, і вона може визначатися різними факторами.

3.2. Вивчення системи покликання особистості

Мета дослідження полягала у вивченні взаємозв'язків між трьома рівнями взаємодії з покликанням (пошук, присутність і проживання) та двома проксимальними конструктами: «сенс життя» та «особиста життєва позиція». Остання включала три виміри: «обізнаність» (увага до свого життя взагалі), «свобода волі» (свідоме діяти, а не лише йти за течією) та «автентичність» (відчуття гармонії між собою та реальним розвитком свого життя). Додатково, було заплановано дослідити спрямованість зв'язків між цими конструктами.

Середній вік учасників становив 23,9 років (діапазон = 20-32). Більшість учасників (67,2%) назвали себе жінками; чоловіків – 32,8%.

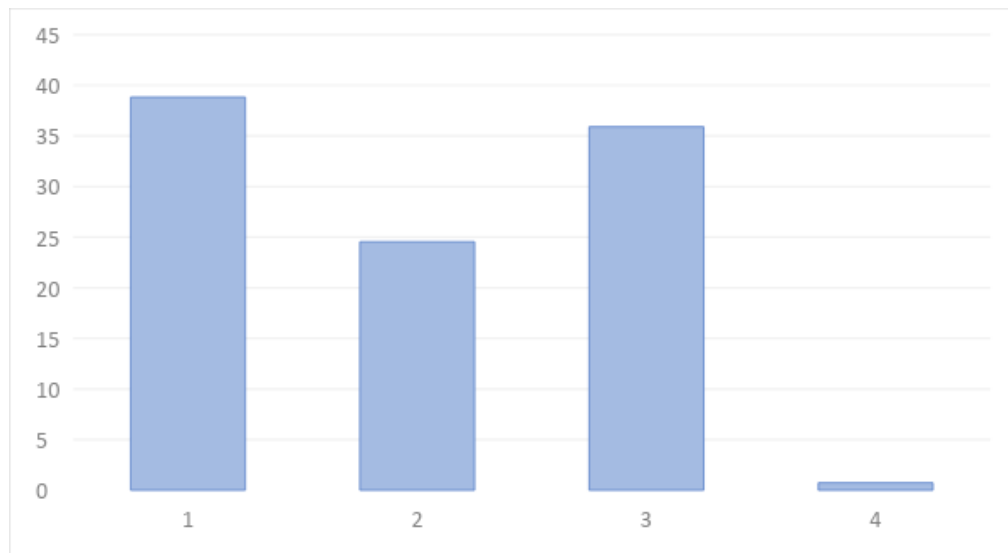

Рис. 3.7. Розподіл респондентів за академічним статусом

Прим.: 1 – першокурсники, 2 – другокурсники, 3 – магістри, 4 - випускники

Отже, академічний статус учасників був наступним: першокурсник (38,83%), другокурсник (24,54%), магістр (35,9%), випускники (0,73%). Сфери навчання учасників: гуманітарні науки (49,2%), соціальні науки (27,35%), інженерія та технології (4,40%), освіта (19,05%).

Метою дослідження було бажання дослідити, чи існують відмінності у наявності, пошуку та житті покликання відносно віку та статі. Було проведено U-тест Манна-Уїтні для молодших і старших суб'єктів (група 1:

віком 20-25 років проти групи 2: 26 років або старше), а також випробуваних жіночої (1 група) та чоловічої статі (2 група). Дані представлено в таблицях 3.3 та 3.4.

Таблиця 3.3

Емпіричні значення критерію U-Манна-Уїтні для вікової групи

	КШП присутність	КШП пошук
d	-0.005	-0.06
p-значення	0.93	0.33

Як можна побачити, різниці за віком в двох групах не виявлено.

Таблиця 3.4

Емпіричні значення критерію U-Манна-Уїтні по групах за гендером

	КШП присутність	КШП пошук
d	-0.09	-0.09
p-значення	0.13	0.15

Отже, в нашій вибірці не було суттєвої різниці між жодною з груп щодо присутності, пошуку та навіть проживанням за покликанням. Тому досвід покликання, здається, не пов'язаний з віком чи статтю студентів. Юнаки так само схильні шукати покликання та реалізовувати його у своєму житті, як і старші люди; те саме стосується студентів і студенток.

Для більшої наочності шкал було зроблено діаграму, в якій продемонстровано показники в групі респондентів жіночої статі за методикою «Коротка шкала покликання» (Дік та Штегер).

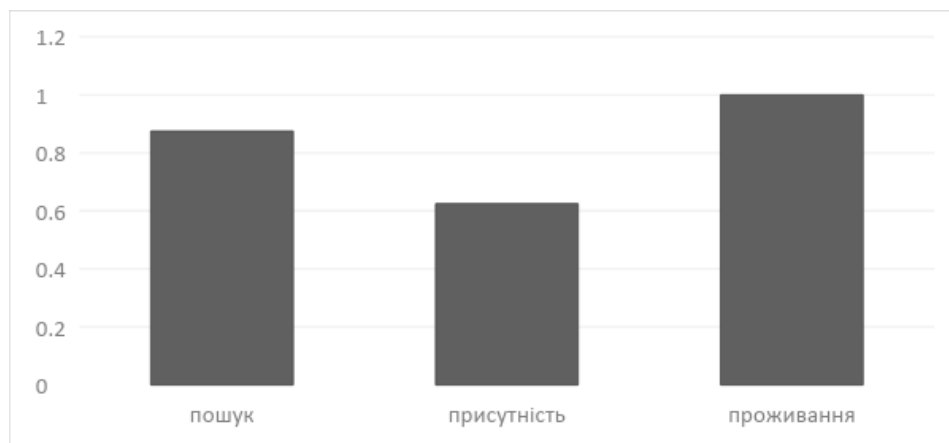

Рис. 3.7. Розподіл показників в групі жінок

Отже, як можна побачити на діаграмі, високі показники у групі жінок виявлено по субшкалі проживання (ср.зн. – 1), по субшкалі пошуку ці показники знижуються (ср.зн. – 0,87), по субшкалі присутності середнє значення нижче, ніж по іншим субшкалам (ср.зн. – 0,625).

Дані у групі респондентів чоловічої статі представлено нижче.

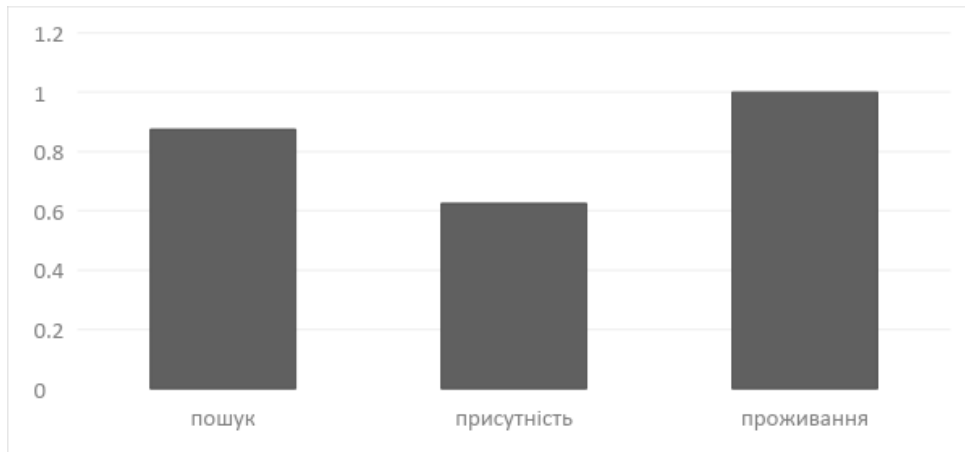

Рис.3.8. Розподіл показників в групі чоловіків

Дана діаграма демонструє деякі розбіжності по субшкалах, зокрема по субшкалі проживання та пошуку спостерігаються високі показники (ср.зн. – 1 та 0,8125 відповідно), далі виявляється поступове зниження показників по субшкалі присутності (ср.зн. – 0,6875).

Порівняння показників за субшкалами обраної методики продемонстровано нижче.

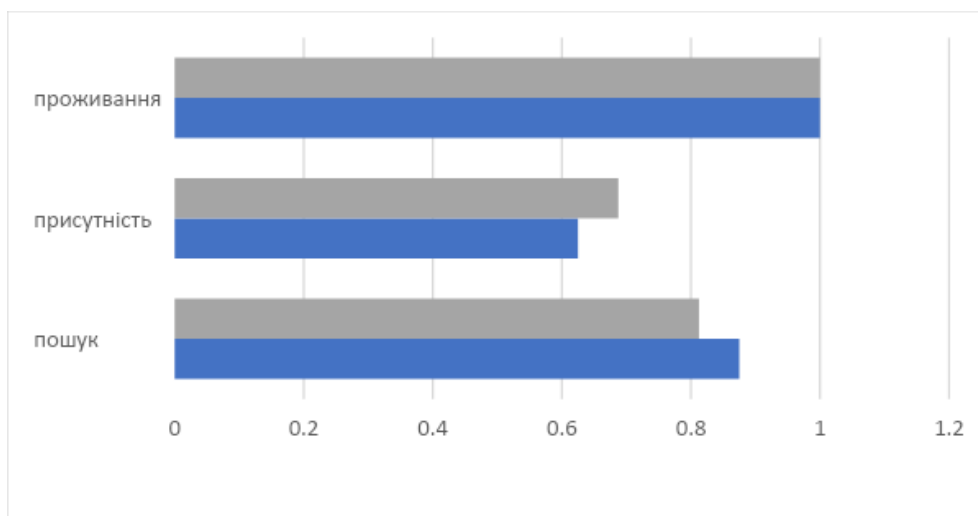

Рис.3.9. Порівняння по групах показників методики «Коротка шкала покликання»

Прим.: 1 ряд – жінки, 2 ряд - чоловіки

Отже, можна побачити, що у жінок виявлено високі показники за субшкалою пошуку, тоді як у чоловіків високі показники спостерігаються за субшкалою присутності. Збіг показників у двох групах відбувається за субшкалою проживання.

Під час перевірки дослідження внутрішню послідовність і надійність оцінювали за допомогою кореляції Пірсона при $r = 0,81$ для субшкали присутності та $r = 0,75$ для субшкали пошуку. У цьому дослідженні кореляції між елементами присутності становили $r = 0,66$, а між елементами пошуку $r = 0,78$.

Вивчаючи виміри особистісної життєвої позиції: «обізнаність», «свобода волі» та «автентичність» по групах, ми дійшли наступних результатів.

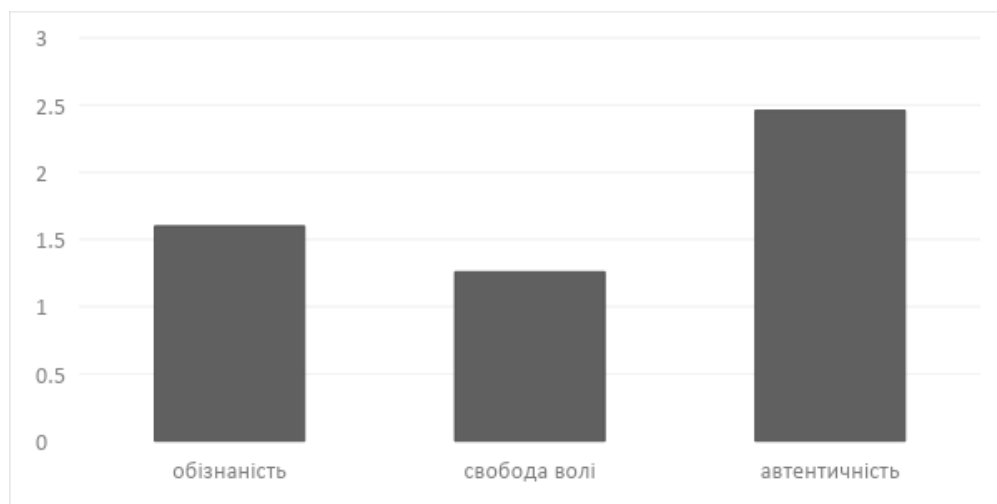

Рис.3.10. Виміри особистісної життєвої позиції в групі жінок

Як продемонстровано на діаграмі, високі показники в групі жінок спостерігаються по шкалі «автентичність» (ср.зн. – 2,46), зниження показників виявлено по шкалі «обізнаність» (ср.зн. – 1,6), останньою шкалою стає «свобода волі» (ср.зн. – 1,26). Можна припустити, що жінки мають інтенцію глибокого розуміння себе, своїх цінностей, переконань і емоцій, тобто присутності в житті, що і є проявом автентичності. Також це може бути пов'язано з обізнаністю про свої сильні та слабкі сторони, вмінню визнавати свої помилки та приймати їх. Тобто, обізнаність про себе може допомагати виявляти автентичність у виборі шляху життя, роботі, відносинах і т.д.

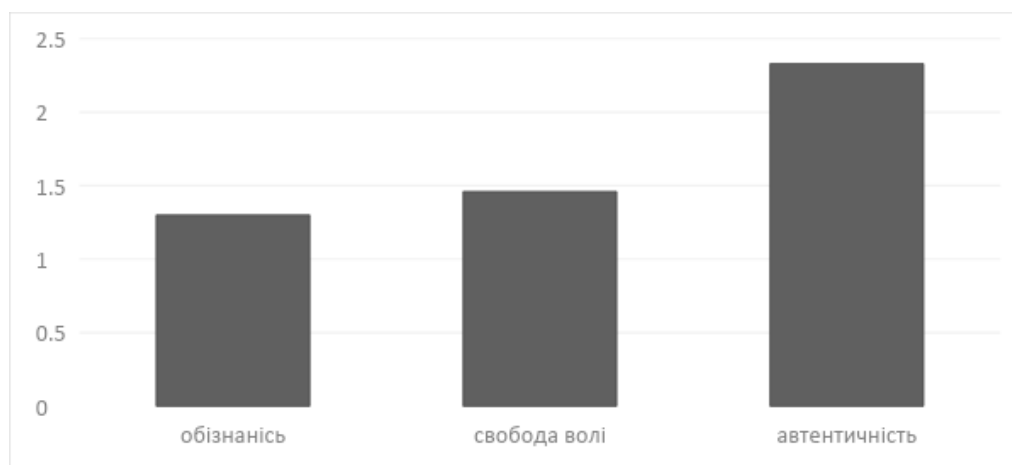

Рис.3.11. Виміри особистісної життєвої позиції в групі чоловіків

Результати, отримані в групі чоловіків свідчать про те, що автентичність стає основним виміром існування (ср.зн. – 2,33), зниження показників спостерігається по шкалі «свобода волі» (ср.зн. – 1,46), на третьому місці – «обізнаність» (ср.зн. – 1,33). Отже, в групі чоловіків окрім виміру автентичності, одним із ключових складових власного життя стає бажання відчувати свободу волі, тобто коли людина має свободу волі, вона може вибрати бути автентичною, бути вірною собі та жити відповідно до власних цінностей. Невільність від зовнішніх обмежень сприяє розвитку автентичності, оскільки особа може вільно вибрати свій власний шлях, не боячись суджень чи критики оточуючих.

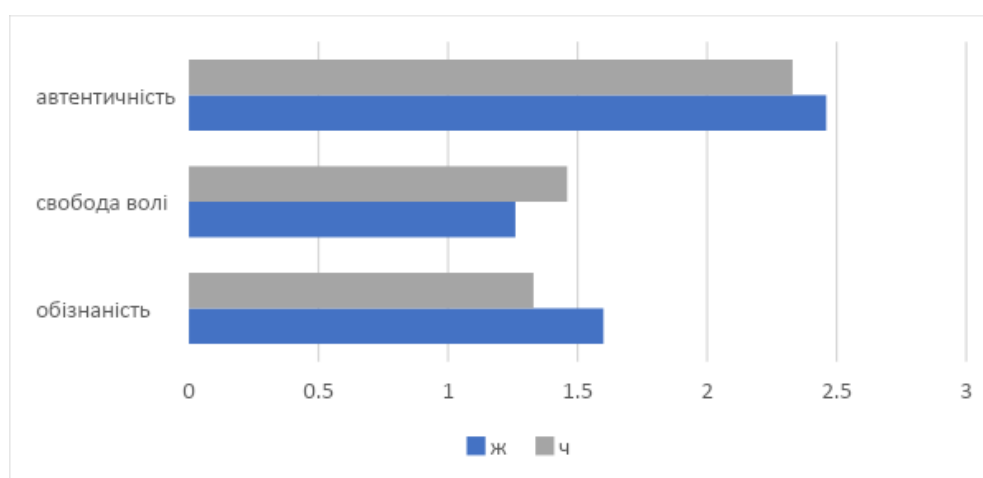

Рис.3.12. Порівняння вимірів особистісної життєвої позиції за двома групами

Отже, як можна побачити, виявлена різниця в досліджуваних вимірах «особистісної життєвої позиції» між двома групами. Так, для жінок більш

характерна спрямованість на автентичність та бажання бути обізнаними в себе й в житті, тоді як для чоловіків притаманне орієнтація на свободу волі.

Таким чином, можна припустити, що покликання включає пошук або створення ніші, яка дозволяє використовувати сильні сторони, актуалізувати цінності та відчувати насолоду та потік життя. Це уявлення також значною мірою відповідає уявленням студентів про покликання.

Кореляція між вимірами «особистісної життєвої позиції» за двома групами (кореляція Пірсона) становить $r = 0.54$.

Далі нами було здійснено аналіз показників за методикою «Шкала реалізації покликання» (ШРП).

По-перше, слід відзначити, що всі студенти у нашій вибірці, незалежно від їхнього віку, академічного статусу чи статі, однаково часто стикалися з покликанням різними способами: шукаючи, маючи та живучи ним. Дослідження Ботта та Даффі (2015) підтверджує цю тенденцію: їхні результати свідчать про те, що не було значущої різниці у поширеності покликань серед 18-річних студентів і першокурсників, а також серед старших і більш успішних студентів. Навіть якщо ці висновки можуть здатися очевидними (особи похилого віку мають більше життєвого досвіду та, отже, більше можливостей відчутти та реалізувати свої покликання), вони мають сенс, якщо ми розглядаємо покликання як форму значущості. Інші дослідження також підтверджують цей факт, показуючи, що відчуття покликання присутнє у осіб різного віку, рівня доходу, рівня освіти і в різних професіях (Даффі, Отін, 2013; Даффі та ін., 2013).

Крім того, ми припустили, що кожен рівень взаємодії з покликанням (пошук, присутність і проживання) буде передбачуваний проксимальними змінними: сенс життя та три виміри особистої життєвої позиції: обізнаність, свобода волі та автентичність. Така ідея частково підтвердилася. Життєвий зміст істотно прогнозований пошуком покликання; зв'язок був негативним, тобто вищий сенс життя виключав студентів, що шукають покликання. Це відкриття приводить нас до висновку, що пошук покликання може бути одним із шляхів виходу із загального дефіциту сенсу життя. Дослідження

сенсу вказує на те, що люди без сенсу шукають його, однак пошук сенсу не призводить до більшої присутності сенсу (Steger, Kashdan, Sullivan, & Lorentz, 2008). Штегер (2009) стверджував, що люди з більшою присутністю сенсу розуміють себе, навколишній світ і свою відповідність цьому світу. Це міркування підтверджує рекомендацію Холла та Чендлера (2005), що пошук покликання повинен починатися з широкого самодослідження або вкладення «знання чому»: самопізнання, чітка ідентичність і розуміння своїх потреб» [], скоріше ніж відверто пробувати різні професії, які, здається, відповідають вашим навичкам.

Анкета включала такі питання, як: «Чи є у вас покликання у вашому житті?», «Чи знаєте ви людей, які мають покликання?», «Ви шукаєте своє покликання?». Нас цікавив як когнітивний, так і поведінковий компоненти, тобто як студенти визначали покликання та які дії вони робили, щоб його розпізнати та реалізувати.

Розподіл респондентів за показником «покликання» методики «Шкала реалізації покликання» зображено на діаграмі.

Рис. 3.13. Порівняння респондентів за показником «покликання»

Як можна побачити, більшість респондентів (71,8%) зазначили, що не мають покликання, але знають людей, які мають. Майже всі вони також шукали покликання, і їх запитали, що вони робили, щоб знайти його («Що ви робите, щоб знайти своє покликання?»). Решта 28,2% респондентів вказали, що у них є покликання, і їх запитали, що це таке («Яке твоє покликання?») і

що вони зробили, щоб реалізувати його у своєму житті («Що ти робиш, щоб реалізувати своє покликання? »).

Для аналізу взаємозв'язку у групі жінок між шкалами за двома методиками було використано кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона). Дані представлені у таблиці.

Таблиця 3.5

Емпіричні значення кореляційного аналізу (група жінок)

	присутність	проживання	реалізація покликання
пошук	0.139	0.681**	-0.068
присутність		-0.189	0.668**
проживання			-0.346

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$

Отже, як можна побачити суттєвий зв'язок за методиками «Коротка шкала покликання» та «Шкала реалізації покликання» (LCS) виявлено по субшкалі «присутність» та реалізацією покликання (0.668, $p < 0,01$). Можна припустити, що саме автентична присутність суб'єкта, вкоріненість його в життя завдає вектор до реалізації власного покликання. Тобто мотивація шукати та реалізовувати покликання пов'язана зі сприйняттям людиною свого життя, що задає можливості жити своїм покликанням, знаходити в ньому сенс і мати більше задоволення від життя.

Результати у групі чоловіків представлено нижче.

Таблиця 3.6

Емпіричні значення кореляційного аналізу (група чоловіків)

	присутність	проживання	реалізація покликання
пошук	0.583*	0.829**	0.134
присутність		0.829**	0.468**
проживання			0.262*

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$

Отже, як продемонстровано в таблиці, суттєві зв'язки виявлено між показником реалізації покликання та субшкалами «присутність» (0.468,

$p < 0,01$) та «проживання» (0.262, $p < 0,05$). Можна відмітити, що для чоловіків однією з основних складових реалізації покликання стає відчуття самоприсутності у власному житті та його проживання.

Для порівняння групи «жінки» та групи «чоловіки» між собою за двома методиками, що досліджують покликання та його складові ми використали критерій U-Манна-Уїтні. Дані представлені у таблиці.

Таблиця 3.7

Емпіричні значення критерію U-Манна-Уїтні за двома методиками

Назва шкал	Середнє значення в групі «жінки»	Середнє значення в групі «чоловіки»	Емпіричне значення критерію	Рівень значимості
пошук	0.933	0.867	120.0	0.55
присутність	0.667	0.733	105.0	0.695***
проживання	0.933	0.667	142.5	0.073
покликання	2.267	1.867	129.0	0.459*

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, ***- $p < 0,001$

Таким чином, можна відмітити, що досвід присутності покликання тісно пов'язаний із життєвим покликанням (0.459, $p < 0,05$) у нашій вибірці та присутністю в житті (0.695, $p < 0,001$). Це означає, що значна частка осіб, які стверджували, що мають покликання до певної сфери, також має можливість реалізувати його у своєму житті. Цей висновок можна пояснити наступним чином: дані попередніх досліджень свідчать про те, що процес визначення покликання вимагає залучення до різних професій та випробування їх у реальному житті (Duffy et al., 2012; French & Domene, 2010; Добров, 2013). Крім того, пошук покликання є процесом, що розвивається, а не є одноразовою подією ((Duffy et al., 2012; French & Domene, 2010). Це означає, що визначення покликання та його впровадження - це не два окремі етапи, а взаємопов'язані процеси.

З іншого боку, попередні дослідження показують, що усвідомлення власного покликання та неможливість його реалізації є неприємним досвідом (Gazica & Spector, 2015), якого люди намагаються уникнути, створюючи роботу, що відповідає їхнім покликанням, поза роботою, або відчуваючи їх

сторонньо (Berg, Grant, & Johnson, 2010). Незважаючи на те, що ці дослідження проводилися на вибірці працюючих дорослих, студенти можуть демонструвати схожі тенденції, оскільки неможливість займатися тим, що вони почувають як своє покликання, створює напругу в будь-якому віці.

Тобто, пошук покликання повинен починатися з широкого самодослідження або вкладення «знання чому»: самопізнання, чітка ідентичність і розуміння своїх потреб», а ні пробування різних професій, які, здається, відповідають навичкам людини.

3.3. Порівняльний аналіз отриманих даних

Наступний крок в дослідженні полягав у тому, щоб вивчити зв'язок присутності, проживання покликання з автентичністю людини. Зворотний зв'язок не був значущим: ні присутність, ні життєве покликання не передбачали автентичності. Ці результати свідчать про те, що сприйняття діяльності чи сфери як покликання може бути частиною ширшого відчуття гармонії між собою та реальним перебігом життя. У своєму огляді Хол і Чандлер (2005) також стверджують, що чітке відчуття ідентичності та дія відповідно до нього є вирішальними для розвитку покликання. Zhang, Hirschi, Dik, Wei та Young (2018) отримали схожі результати: автентичне життя передбачало відчуття покликання з часом.

З нашого дослідження щодо часових зв'язків між викликаючими та проксимальними змінними можна зробити висновок, що виклик розвивається, а не виявляється. Хоча в більшості досліджень покликання розглядається як попередник різних позитивних результатів, він також може бути їх похідною. Еланговал, Піндер і Маклін (2010) висувають гіпотезу про те, що зв'язок між відчуттям себе та покликанням може бути взаємним, тобто для того, щоб розпізнати своє покликання, потрібне достатнє саморозуміння, а прагнення до цього покликання може, у свою чергу, покращити його відчуття себе. Доброу (2013) навіть припустив, що зв'язок між вибором

професії та покликанням може бути зворотним через такі механізми, як зменшення когнітивного дисонансу або ретроспективна раціоналізація.

Для порівняння групи «жінки» та групи «чоловіки» між собою за методиками «Коротка шкала покликання» та «Шкала реалізації покликання» (ШРП) було використано критерій U-Манна-Уїтні. Дані представлені у таблиці.

Таблиця 3.8

Емпіричні значення критерію U-Манна-Уїтні

Назва шкал	Середнє значення в групі «жінки»	Середнє значення в групі «чоловіки»	Емпіричне значення критерію	Рівень значимості
пошук	0.933	0.867	120.0	0.55
присутність	0.667	0.733	105.0	0.695**
проживання	0.933	0.667	142.5	0.073
покликання	2.267	1.867	129.0	0.459*
обізнаність	1.533	1.333	135.0	0.277
свобода волі	1.267	1.533	82.5	0.143
автентичність	2.467	2.333	127.5	0.464*

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,001$

Таким чином, виходячи з отриманих даних можна зробити деякі припущення: основним показником, що відрізняє групи між собою стає «присутність» (0.695, $p < 0,001$), яка стає екзистенційним виміром людини, що створює умови пошуку та реалізації життєвого покликання (0.459, $p < 0,05$), через і завдяки якому оформлюється автентичність (0.464, $p < 0,05$) суб'єкта.

Отже, результати цього дослідження свідчать про те, що студенти відчували покликання різними способами та займалися ним різними способами, починаючи від активного пошуку та актуалізації у своєму житті до того, щоб нічого з цим не робити. У поєднанні з результатами теоретичного аналізу це відкриття привело нас до висновку: людина намагається шукати покликання, мати покликання та жити ним у зв'язку з найближчими конструктами, які можуть відігравати роль у розвитку покликання: сенс життя, свобода волі, усвідомлення та автентичність, причому останні три включають особисту життєву позицію.

Проте, слід зазначити, що не було виявлено суттєвих зв'язків між будь-яким із рівнів взаємодії з покликанням і двома іншими вимірами особистої життєвої позиції: обізнаністю та свободою волі. Усвідомленість – це когнітивний вимір особистої життєвої позиції, здатність дистанціюватися від свого життя та рефлексувати над ним. Можливо, сенс виклику є більш інтуїтивним і відчутним досвідом. Дійсно, у цій вибірці ми помітили, що це було пов'язано з автентичністю, афективним виміром особистої життєвої позиції. Крім того, у попередніх якісних дослідженнях учасники часто згадували, що вони «просто знали», що певна сфера є їхнім покликанням (Ahn, Dik, & Hornback, 2017). Більше того, люди, які відчували покликання, з більшою ймовірністю продовжували кар'єру в цій галузі навіть попри всі шанси (Dobrow Riza & Heller, 2015).

На наступному етапі для аналізу взаємозв'язку між шкалами за всіма методиками було використано кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона). Дані по групі жінок представлені у таблиці.

Таблиця 3.9

Емпіричні значення кореляційного аналізу (жінки)

	прису тність	прожи вання	ціль	проце с	результат	л-я	л-ж	гармо- нія	усвідом ж	акт ж поз-я
пошук	0.378	1***	-0.21	-0.18	-0.18	-0.18	-0.31	-0.25	-0.27	-0.24
прису-тність		0.37	-0.04	-0.20	-0.31	0	-0.10	0	0	0
прожи-вання			-0.21	-0.18	-0.18	-0.18	-0.31	-0.25	-0.27	-0.24
ціль				0.61*	0.55*	0.90***	0.57*	0.46	0.51*	0.48
процес					0.82***	0.81***	0.86***	0.51*	0.40	0.26
результат						0.73**	0.89***	0.34	0.38	0.34
л-я							0.78***	0.52*	0.49*	0.39
л-ж								0.48	0.44	0.33
гармонія									0.89***	0.69**
усвідом ж										0.93***

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, *** - $p < 0,001$

Отже, можна побачити негативний зв'язок між шкалами «пошук» та «ціль» (-0.21, $p < 0,05$), «процес» (-0.18, $p < 0,05$), «результат» (-0.18, $p < 0,05$),

«локус я» (-0.18, $p < 0,05$) та «локус життя» (-0.31, $p < 0,05$) (шкалами методики ТСО) та «усвідомленість життя» (-0.27, $p < 0,05$) й «активна життєва позиція» (-0.24, $p < 0,05$). Можна припустити наступне: в тому випадку, коли людина зосереджена на пошуку життєвого змісту, тобто над інвестує в нього, вона може не бачити в простих речах те, що може її надихати та оформлювати життя. Це призводить до неможливості чи/або гальмуванню власної активності і заважає актуалізувати себе во власному бутті та усвідомлювати життєвий шлях.

Прямий зв'язок виявлено між показниками «ціль» та «гармонія життя» (0.46, $p < 0,05$), «усвідомлення життя» (0.51 $p < 0,05$) та «активна життєва позиція» (0.48, $p < 0,05$), а також між показниками «процес» та «гармонія» (0.51, $p < 0,05$). Отриманий зв'язок може свідчити наступне: якщо людина починає фіксуватися, бути захопленою процесом життя, бачить життєву перспективу, то це, незважаючи на те, що життя – певною мірою неможливість передбачення подій, може викликати у людини розуміння своєї самоєфективності, що призводить до відчуття гармонії.

Слід зазначити, що було виявлено відсутність зв'язку між показниками «присутність» та «локус я», «гармонія життя», «усвідомлення життя» та «активна життєва позиція» (нульовий коефіцієнт кореляції), тобто ці перемінні не пов'язані між собою. Такі данні кореспондуються висновками, що було зроблено при дослідженні життєвої позиції особистості (методика «Особиста життєва позиція»).

Пряма кореляція спостерігається між показниками «локус я» та «гармонія життя» (0.52, $p < 0,05$), а також «усвідомленість життя» (0.49, $p < 0,05$). Для того, щоб виявити своє життя як автентичне/справжнє, людині необхідно зайняти певну позицію щодо себе та власного буття, а для цього необхідно бути вкоріненим, обізнаним в себе, що й демонструє «локус я».

Вивчення зв'язків за всіма методиками в групі чоловіків представлено нижче в таблиці.

Таблиця 3.10

Емпіричні значення кореляційного аналізу (чоловіки)

	прису тність	прожи вання	ціль	процес	результат	л-я	л-ж	гар монія	усві дом ж	акт ж поз-я
пошук	0.65**	0.65**	-0.09	0.02	-0.31	-0.07	-0.30	0.32	-0.37*	-0.15
присутність		1	0.68**	0.23	-0.47	-0.19	-0.18	-0.03	-0.23	-0.24
прожи-вання			0.68**	0.24	-0.47	-0.19	-0.18	-0.03	-0.23	-0.24
ціль				0.43	-0.29	-0.11	0.06	-0.30	0.07	-0.26
процес					0.39	0.55*	0.37	0.01	0.07	-0.46*
результат						0.62*	0.69**	0.05	0.14	0.27
л-я							0.80***	0.34*	-0.01	-0.14
л-ж								-0.02	0.16	0.07
гармонія									-0.36	-0.27
усвідом ж										-0.01

Прим.: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, *** - $p < 0,001$

Отже, як демонструє таблиця негативний зв'язок виявлено по шкалам «пошук» та «усвідомленість життя» (-0.37, $p < 0,05$). Можна припустити, що пошук покликання тісно пов'язаний з ключовими питаннями, які задає собі людина, і на які вона намагається дати відповідь. Зрозумілим стає те, що особистість постає перед непростими ситуаціями вибору власного шляху, тобто незадоволеність своїм буттям штовхає людину шукати та формувати його.

Прямий зв'язок спостерігається між шкалами «присутність» та «ціль» (0.68, $p < 0,01$), а також «проживання» та «ціль» (0.68, $p < 0,01$); «локус я» та «гармонія життя» (0.34, $p < 0,05$). Отримані дані підтверджують ідеї, які було висловлено науковцями екзистенційного напрямку, що активна позиція людини, її присутність, вкоріненість в буття, формування діалогу зі світом і собою стають необхідним виміром для гармонічного існування.

Негативна кореляція виявлена між показниками «процес» та «активна життєва позиція» (-0.46, $p < 0,05$), що може свідчити про те, що чим більше людина незадоволена, не відчуває свого авторству в житті, тим більше вона намагається активуватись, з одного боку. З іншого боку, це може призвести до стратегії порожнього виробництва будь-чого, що ніяк не пов'язано з осмисленою/рефлексивною позицією.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що пошук, сприйняття та життя за покликанням є досить поширеним досвідом, який не залежить від демографічних характеристик. Сене покликання виявляється стабільною конструкцією. Аналіз також показав, що пошук покликання негативно пов'язаний із сенсом життя, а наявність покликання позитивно пов'язана з автентичністю. Нарешті, дослідження спрямованості цього зв'язку вказує на те, що розвиток покликання є частиною більш широкого процесу самодослідження, а не миттєвою подією.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, у ході проведеного дослідження було отримано наступні результати.

Було згруповано респондентів за академічним статусом: першокурсники (38,83%), другокурсники (24,54%), магістри (35,9%), випускники (0,73%). Сфери навчання учасників: гуманітарні науки (49,2%), соціальні науки (27,35%), інженерія та технології (4,40%), освіта (19,05%).

При дослідженні відмінностей по шкалах «присутність», «пошук» та «життєве покликання» відносно віку та статі (U-тест Манна-Уїтні) для молодших і старших суб'єктів (група 1: віком 20-25 років та група 2: 26 років або старше), а також випробуваних жіночої та чоловічої статі різниці за віком та статтю в двох групах не було виявлено.

При вивченні актуальних смислових станів особистості (ТСО, Д.Леонтьєв у групі жінок було отримано наступні результати: високі показники по шкалах «ціль», «процес» та «локус життя». Зниження показників є по шкалах «результат» та «локус Я». Показник осмисленості життя вище середнього (ср.зн. – 110,38).

У групі чоловіків високі показники та показники вище середнього виявлено по всіх шкалах: «ціль», «локус життя», «процес», «результат» та «локус Я». Показник осмисленості життя нижче, ніж у жінок (ср.зн. -107,90).

Тобто, у чоловіків вищі показники виявлено по шкалах «ціль», «результат» та «локус Я».

При вивченні складових життєвої позиції: «гармонія з життям», «усвідомленість життя» і «активність життєвої позиції» (методика «Особиста життєва позиція») в групі жінок спостерігається високі чи вище середнього показники по шкалах «усвідомленість життя», «активність життєвої позиції», «гармонія життя». У групі чоловіків спостерігається невеличке зниження показників за всіма шкалами.

Аналіз взаємозв'язку між шкалами за методиками (ТСО та ОЖП, U-Манна-Уїтні) між групами «жінки» та «чоловіки» суттєві розбіжності виявлено по шкалах «активна життєва позиція» (0.003, $p < 0,01$) та «результат» (0.038, $p < 0,05$).

За методикою «Коротка шкала покликання» збіг показників у двох групах (жінки та чоловіки) відбувається за субшкалою «проживання» за допомогою кореляції Пірсона при $r = 0,81$ для субшкали «присутності» та $r = 0,75$ для субшкали пошуку. У цьому дослідженні кореляції між елементами присутності становили $r = 0,66$, а між елементами пошуку $r = 0,78$.

При дослідженні вимірів особистісної життєвої позиції: «обізнаність», «свобода волі» та «автентичність» по групах було виявлено високі показники (жінки) по шкалі «автентичність» (ср.зн. – 2,46), зниження показників по шкалі «обізнаність» (ср.зн. – 1,6), останньою шкалою стає «свобода волі» (ср.зн. – 1,26). У групі чоловіків автентичність має високі показники (ср.зн. – 2,33), зниження показників по шкалі «свобода волі» (ср.зн. – 1,46), на третьому місці – «обізнаність» (ср.зн. – 1,33). Також була виявлена різниця в досліджуваних вимірах «особистісної життєвої позиції» між двома групами, що становить $r = 0,54$.

При вивченні реалізації покликання («Шкала реалізації покликання») було виявлено, що у більшості респондентів (71,8%) не має покликання, 28,2% респондентів мають покликання.

При дослідженні показників за методиками «Коротка шкала покликання» та «Шкала реалізації покликання» (для групи жінок), було

виявлено взаємозв'язок по субшкалі «присутність» та «реалізації покликання» (0.668, $p < 0,01$ (коефіцієнт кореляції Пірсона). У групі чоловіків зв'язки виявлено між показником реалізації покликання та субшкалами «присутність» (0.468, $p < 0,01$) та «проживання» (0.262, $p < 0,05$).

Порівнюючи групи «жінки» та групи «чоловіки» між собою при дослідженні покликання та його складові (критерій U-Манна-Уїтні), було виявлено, що досвід присутності покликання тісно пов'язаний із життєвим покликанням (0.459, $p < 0,05$) та присутністю в житті (0.695, $p < 0,001$).

При вивченні зв'язку присутності, проживання покликання з автентичністю людини основним показником, що відрізняє групи між собою стає «присутність» (0.695, $p < 0,001$).

При дослідженні взаємозв'язку між шкалами за всіма методиками у групи жінок (коефіцієнт кореляції Пірсона), було спостережено негативний зв'язок між шкалами «пошук» та «ціль» (-0.21, $p < 0,05$), «процес» (-0.18, $p < 0,05$), «результат» (-0.18, $p < 0,05$), «локус я» (-0.18, $p < 0,05$) та «локус життя» (-0.31, $p < 0,05$), «усвідомленість життя» (-0.27, $p < 0,05$) та «активна життєва позиція» (-0.24, $p < 0,05$). Прямий зв'язок виявлено між показниками «ціль» та «гармонія життя» (0.46, $p < 0,05$), «усвідомлення життя» (0.51, $p < 0,05$) та «активна життєва позиція» (0.48, $p < 0,05$), а також між показниками «процес» та «гармонія» (0.51, $p < 0,05$); між показниками «локус я» та «гармонія життя» (0.52, $p < 0,05$), а також «усвідомленість життя» (0.49, $p < 0,05$).

У групі чоловіків негативний зв'язок виявлено по шкалам «пошук» та «усвідомленість життя» (-0.37, $p < 0,05$), а також між показниками «процес» та «активна життєва позиція» (-0.46, $p < 0,05$).

Прямий зв'язок спостерігається між шкалами «присутність» та «ціль» (0.68, $p < 0,01$); «проживання» та «ціль» (0.68, $p < 0,01$); «локус я» та «гармонія життя» (0.34, $p < 0,05$).

ВИСНОВКИ

Таким чином, для досягнення поставленої мети дослідження, яка полягала в теоретичному аналізі та емпіричному вивченні ролі мотиваційного та особистісного компонентів як передумов життєвого покликання, ми дійшли наступних висновків:

1. Проаналізовано погляди науковців щодо вивчення мотиваційних та особистісних передумов життєвого покликання людини та виявлено, що життєве призначення - це ідея, що виникла в релігійних і філософських традиціях, пройшла шлях до сучасної культури та досліджень. Більшість концепцій покликання розрізняють загальне та індивідуальне. Загальне призначення стосується всіх людей, тоді як індивідуальне - це конкретні вказівки для окремих осіб. Крім того, різні концепції покликання охоплюють такі аспекти як духовний, моральний, екзистенціальний і прагматичний.

На сьогоднішній день існує кілька підходів до концептуалізації покликання: як божественна директива; як придатність до певної роботи; як орієнтація на роботу; як трансцендентний заклик; як пристрасть до конкретної сфери; як досвід.

2. Емпірично досліджено мотиваційні та особистісні компонентів як структури життєвого покликання особистості.

При вивченні реалізації покликання виявлено, що більшість респондентів не мають покликання і тільки чверть респондентів відмітили про наявність покликання.

При дослідженні складових покликання: «присутність», «пошук» та «проживання» було виявлено, що у жінок спостерігаються високі показники по субшкалі «проживання»; у групі чоловіків високі показники мають субшкалі «проживання» та «пошук».

Виявлено розбіжність у групах: у жінок високі показники за субшкалою пошуку, тоді як у чоловіків високі показники за субшкалою присутності. Збіг показників у двох групах відбувається за субшкалою проживання.

Вивчаючи виміри особистісної життєвої позиції: «обізнаність», «свобода волі» та «автентичність» по групах було виявлено, що у жінок високі показники по шкалі «автентичність», а «свобода волі» має низькі показники. У групі чоловіків високі показники має «автентичність», тоді як «обізнаність» має низькі показники. Різниця між групами виявлена по шкалі «особистісної життєвої позиції».

3. Вивчено основні складові життєвого покликання особистості: у жінок – це: «ціль», «процес» та «локус життя». Загальний показник осмисленості життя у респондентів жіночої статі вище середнього.

У групі чоловіків - це: «ціль», «локус життя», «процес», «результат» та «локус Я». Загальний показник осмисленості життя у респондентів чоловічої статі нижче, ніж у жінок.

При вивченні складових життєвої позиції актуальним як для жінок, так і для чоловіків стає «усвідомленість життя», друге місце - «активність життєвої позиції», третє місце - шкала «гармонія життя».

4. Зроблено порівняльний аналіз мотиваційних та особистісних компонентів як структур життєвого покликання особистості та виявлено розбіжності між групами жінок та чоловіків по шкалах «активна життєва позиція» та «результат».

Для аналізу взаємозв'язку у групі жінок між шкалами за методиками «Коротка шкала покликання» та «Шкала реалізації покликання» було виявлено суттєвий зв'язок по субшкалі «присутність» та «реалізацією покликання».

У групі чоловіків суттєві зв'язки виявлено між показником реалізації покликання та субшкалами «присутність» та «проживання».

При дослідженні покликання та його складових у двох групах було отримано наступні дані: досвід присутності покликання тісно пов'язаний із життєвим покликанням, а також присутністю в житті.

При вивченні зв'язку вимірів присутності, проживання покликання з автентичністю людини в групах «жінки» та «чоловіки» виявлено, що основним показником, що відрізняє групи між собою став показник «присутність», який є екзистенційним виміром людини, формуючи умови пошуку та реалізації життєвого покликання, через і завдяки якому оформлюється автентичність суб'єкта.

Таким чином, можна відмітити, що життєве покликання людини, його мотиваційні та особистісні передумови, розвивається, а не відкривається, і процес його розвитку є частиною всеосяжного процесу самоактуалізації.

Дане дослідження продемонструвало зв'язок між покликанням і автентичністю або гармонією між собою та реальним ходом життя. Відсутність цього може стати причиною, яка штовхає людину почати активно шукати своє покликання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І.І. Професіоналізм і його критерії у культурно-плюралістичному середовищі: методологічний аспект. Режим доступу: http://psytir.org.ua/upload/journals/4.28/authors/2020/Boiko_Iryna_Ivanivna_Profesionalizm_i_yoho_kryterii_u_kulturno-pliuralistychnomu_seredovyshchi_metodolohichniy_aspekt.pdf

2. Бистрицький Є. Екзистенційна істина і постправда. Філософська думка. 2018. № 5. С. 54-71.
3. Большакова А.М. Особистісна реалізованість (суб'єктивна вичерпаність особистісного потенціалу) та переживання біографічної кризи особистості. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02. 18. Суми. 2018. С. 17-18.
4. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. К. : Академ- видав, 2010. 416 с.
5. Варій М. Й. Енергетична концепція психіки і психічного. Монографія. К. : Центр учбової літератури, 2009. 318 с.
6. Володін П. В. Сенс життя людини як філософська проблема. Гуманітарний вісник ЗДІА, 2012. №51. С. 115-123.
7. Вебер М. Вибрані праці. Режим доступу: <http://surl.li/kzqdm>
8. Верлока В. Соціальні контексти особистісної ідентичності. Філософська думка. 2017. № 5. С.45-61.
9. Данилевич Л.А. Психологічні чинники подолання кризового стану студентами з різним рівнем самооцінки. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02.2018. Суми. 2018. С. 128-130.
10. Дауткалиева П.Б., Садреймова А.Ж. Особенности профессиональной мотивации личности студентов. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02.2018. Суми. 2018. С. 130-135.
11. Дубініна В. О. Обрії герменевтичного дискурсу: до методологічних засад філософської герменевтики. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2019. Т. 22. № 5. С. 57-65.
12. Єрмакова Н.О., Зуєва К.І. Соціально-психологічні механізми соціальної мобільності сучасної молоді та їх оптимізація. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02.2018. Суми. 2018. С. 40-43.
13. Зливков В.Л. Криза автентичності особистості: визначення та різновиди. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02. 18. Суми. 2018. С. 45-48.

14. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
15. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Особистісна автономія у контексті автентичності особистості. Режим доступу: https://library.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/04/Osobistist_u_krizovich_2016.pdf
16. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості. К. : ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1998. С. 194–213.
17. Коделянська П. С. Смысл жизни: две точки зрения. К. 1985. 112с.
18. Костюк Г.С. Психологія особистості. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л.М. Проколієнко: упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В. Проскура. К.: Рад. школа, 1989.
19. Копилов С.О. «Криза людства» та психологія буття в культурі. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02. 2018. Суми. 2018. С. 56-61.
20. Кириченко В. В. Практичні аспекти ціннісної підтримки особистості у процесі переживання кризи професійної адаптації // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К. : Видавництво «Фенікс», 2015. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 21. С. 124–132; 132–140.
21. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : Вид-во «МакДен», 2012. 410 с.
22. Кухта М. «Життєві стратегії»: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. Київ: ІС НАНУ, 2011. № 3 (14). С. 76-88.
23. Маноха І. П. Психологія потенціалу індивідуального буття людини : онтологічно орієнтований підхід : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / І. П. Маноха. — К., 2003. — 48 с.
24. Массанов А.В. Психологічні бар'єри в професійному самовизначенні особистості. *Психологія і суспільство*. 2014. 2 (56). С. 73–89.

25. Міщенко-Дрючило В. Феномен покликання крізь призму розуміння українськими та зарубіжними науковцями. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 11. С. 131–139.
26. Muliarchuk, Y. I. (2019). Етичні проблеми здійснення покликання людини. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», (60), 82-90.
27. Мулярчук Є.І. Покликання як мотивуючий чинник розвитку освіти в Україні. Філософія освіти. Науковий часопис. №1(20). Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2017. С.213-234.
28. Мулярчук, Є. І. (2019). До концепції покликання: екзистенційна філософія та етика. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 22(6), 5-12.
29. Мулярчук Є. І. Покликання у свідомості сучасних українців: індивідуальні думки та загальна структура феномена. Гілея: Науковий вісник, Збірник наукових праць. 2017. Випуск 118, 3. С. 251-256.
30. Мулярчук Є.І. Формування у європейській культурі секуляризованих уявлень про покликання людини. *Науково-теоретичний альманах Грані: Том 22 № 5. 2019).* Режим доступу: <https://grani.org.ua/index.php/journal/issue/view/157>
31. Мулярчук Є. І. Про поняття покликання. *Філософська думка*. 2017. № 3. С. 94-106.
32. Левінас Е. Між нами / пер. з франц. В.Куринського. К.: Дух і Літера; Задруга, 1999. 312с.
33. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
34. Перетятко Л.Г., Тесленко М.М. Психолого-біографічний аспект професійного покликання особистості. Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція. 2017. С. 222–226.

- 35.Пілецька Л.С. Роль психологічних ресурсів особистості у виборі продуктивних стратегій реагування в кризових ситуаціях. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02. 2018. Суми. 2018. С. 76-78.
- 36.Роменець В.А. Життя і смерть: осягнення розумом та вірою. К.: Либідь, 2003. 269с.
- 37.Рибалко К. Життя як самовідданість і успіх: перед ювілейний діалог: [філолог Іван Ющук]. Дивослово. 2018. No 10. С.31–35.
- 38.Соколова А.В. Погляди Я.А. Мамонтова на проблему вибору педагогічної професії. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1701/1/00savvpp.pdf>
- 39.Столярчук О.А., Сергєєнкова О.П. Проблема усвідомлення особистістю покликання, теоретико-емпіричні аспекти. «Габітус». Видавничий дім «Гельветика». - Випуск 42. 2022. Режим доступу: <http://habitus.od.ua/journals/2022/41-2022/33.pdf>.
- 40.Стефурак С.М., Когутяк Н.М. Аналіз психологічних механізмів формування професійного покликання. *Молодий вчений*. 2018. No 9(2). С. 320–325. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9(2)_13)
- 41.Старовойтенко О.Б. Проблема суб'єкта в культурній психології особистості. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії / За ред. В.О. Татенка. К.: Либідь, 2006.
- 42.Татенко В. А. Психология в субъектном измерении. К. : Видавничий центр “Просвіта”, 1996. 404 с.
- 43.Титаренко Т. М. Возможности подтримання та відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах довготривалої травматизації. Особистість в умовах кризових викликів сучасності : матер. методол. семінару НАПН України. К., 2016. С. 42–51.
- 44.Тищенко С.П. Психология покликання. Технології розвитку інтелекту. 2015. Т. 1, No 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2015_1_8_3
- 45.Тейлор Ч. Джерела себе. Київ: Дух і літера, 2005. 696 с.

46. Усик Д.Б., Стародуб М.М. Теоретико-методологічний аспект вивчення феномену ціннісних орієнтацій особистості. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02. 2018. Суми. 2018. С. 104-106.
47. Онищук, С. В. (2014). Порівняльний аналіз соціальної доктрини традиційних християнських церков в Україні в питаннях взаємодії держави і церкви. Теорія та практика державного управління, 4 (47), 56–65.
48. Орап М.О. Психолінгвістичні засоби зниження тривожності у кризових ситуаціях життя. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02.2018. Суми. 2018. С. 286-288.
49. Чепелева Н.В. Теоретичні засади наративної психології. Основи психосемантики (за наративними технологіями) Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Шиловська О.М., Гуцол С.Ю. за ред. Чепелевої Н.В. К.: Главник, 2008.
50. Шкріба С.О. Людина покликання, а не титулів: етапи формування педагогічної спадщини І.Ющука. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 2 (53). 2023.
51. Щербак Т.І., Постоленко К.М. Психологічні особливості переживання самотності у період ранньої дорослості. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 22–23.02.2018. Суми. 2018. С. 221-223.
52. Ahn, J., Dik, B. J., & Hornback, R. (2017). The experience of career change driven by a sense of calling: An Interpretative Phenomenological Analysis approach. *Journal of Vocational Behavior*, 102, 48–62.
53. Allan, B. A., & Duffy, R. D. (2014). Calling, goals, and life satisfaction: A moderated mediation model. *Journal of Career Assessment*, 22(2), 451–464.
54. Allan, B. A., Tebbe, E. T., Duffy, R. D., & Autin, K. L. (2015). Living a calling, life satisfaction, and workplace climate among an lesbian, gay, and bisexual population. *The Career Development Quarterly*, 63(4), 306–319.
55. Altheide, D., Coyle, M., DeVriese, K., & Schneider, C. (2008). Emergent qualitative document analysis. In S. N. Hesse-Biber, & P. Leavy (Eds.),

- Handbook of Emergent Methods (pp. 127–151). New York, NY: Guilford Press.
56. Baumeister R. F. (1991). Meanings of life. New York, NY: The Guilford Press.
57. Berg, J. M., Grant, A. M., & Johnson, V. (2010). When callings are calling: Crafting work and leisure in pursuit of unanswered occupational callings. *Organization Science*, 21(5), 973–994.
58. Cavallar, G. (2015). Dynamic cosmopolitanism: A brief sketch with a special emphasis on Kant. In L. C. Sanahuja, & F. Ghia (Eds.), *Cosmopolitanism: Between ideals and reality* (pp. 35–58). Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publ.
59. Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2009). Calling and vocation at work: Definitions and prospects for research and practice. *The Counseling Psychologist*, 37(3), 424–450.
60. Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2012). Make your job a calling: How the psychology of vocation can change your life at work. West Conshohocken, PA: Templeton Press.
61. Dik, B. J., Duffy, R. D., & Eldridge, B. M. (2009). Calling and vocation in career counseling: Recommendations for promoting meaningful work. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40(6), 625–632.
62. Dik, B. J., Duffy, R. D., & Tix, A. P. (2012). Religion, spirituality, and a sense of calling in the workplace. In P. C. Hill, & B. J. Dik (Eds.), *The psychology of religion and workplace spirituality* (pp. 113–134). Charlotte, NC: Information Age.
63. Dik, B. J., Eldridge, B. M., Steger, M. F., & Duffy, R. D. (2012). Development and validation of the Calling and Vocation Questionnaire (CVQ) and Brief Calling Scale (BCS). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 242–263.
64. Dobrow, S. R. (2013). Dynamics of calling: A longitudinal study of musicians. *Journal of Organizational Behavior*, 34(4), 431–452.

65. Dobrow Riza, S. R., & Heller, D. (2015). Follow your heart or your head? A longitudinal study of the facilitating role of calling and ability in the pursuit of a challenging career. *Journal of Applied Psychology*, 100(3), 695–712.
66. Dobrow, S. R., & Tosti-Kharas, J. (2011). Calling: The development of a scale measure. *Personnel Psychology*, 64(4), 1001–1049.
67. Douglass, R.P., Duffy, R. D., & Autin, K. L. (2016). Living a calling, nationality, and life satisfaction: A moderated, multiple mediator model. *Journal of Career Assessment*, 24(2) 253–269.
68. Duffy, R. D., Allan, B. A., Autin, K. L., & Douglass, R. P. (2014). Living a calling and work well-being: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 61(4), 605–615.
69. Duffy, R. D., Allan, B. A., & Bott, E. M. (2012). Calling and life satisfaction among undergraduate students: Investigating mediators and moderators. *Journal of Happiness Studies*, 13(3), 469–479.
70. Duffy, R. D., Bott, E. M., Allan, B. A., & Torrey, C. L. (2012). Perceiving a calling, living a calling, and job satisfaction: Testing a moderated, multiple mediator model. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 50–59.
71. Gazica, M. W., & Spector, P. E. (2015). A comparison of individuals with
72. unanswered callings to those with no calling at all. *Journal of Vocational Behavior*, 91, 1–10.
73. Roberts A. R. (2000). An overview of crisis theory and intervention model. In A. R. Roberts (Ed.). *Crisis Intervention Handbook*. – New York : Oxford University Press. 872 p.
74. Lee, K. J. (2016). Sense of calling and career satisfaction of hotel frontline employees: Mediation through knowledge sharing with organizational members. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(2), 346–365.
75. Schwartz S. H. Worries and values / Shalom H. Schwartz, Lilach Sagiv, Klaus Boehnke // *Journal of Personality*. 2000. Vol. 68. N 2. P. 309–346.